

Гілберт Кіт Честертон
ВОСКРЕСІННЯ
ПАТЕРА БРАУНА

ВИДАННЯ З ПАРАЛЕЛЬНИМ ТЕКСТОМ

Gilbert Keith Chesterton
THE RESURRECTION
OF FATHER BROWN

Гілберт Кіт Честертон
Воскресіння патера Брауна =
The Resurrection of Father Brown
Серія «Видання з
паралельним текстом»

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=33165727

*Гілберт Кіт Честертон «Воскресіння патера Брауна». Серія «Видання з паралельним текстом». Літературно-художнє видання (англійською та українською мовами): Фоліо; Харків; 2017
ISBN 978-966-03-7879-7*

Аннотація

Гілберт Кіт Честертон (1874—1936) – англійський християнський мислитель, журналіст і письменник кінця XIX – початку XX століття. Лицар-командор із зіркою ватиканського ордену Святого Григорія Великого. Усього Честертон написав близько 80 книжок, серед яких кілька сотень віршів, 200 оповідань, 4000 есеїв, п'єси та романи. Зажив слави як автор циклу детективних новел, головним персонажем яких був патер Браун. Цей, на перший погляд, нічим не примітний священник завдяки своїй спостережливості й вмінню зіставляти факти вмів майстерно розкривати найскладніші і найзаплутаніші злочини.

До видання увійшло 8 новел з детективним сюжетом, серед яких «Злощасна доля сім'ї Дарнуєїв», «Привид Гідеона Вайза», «Воскресіння патера Брауна» та інші.

В формате a4.pdf сохранено издательское форматирование

Содержание

Воскресіння патера Брауна	5
Неправильний контур	5
Злощасна доля сім'ї Дарнуєїв	30
Пес-віщун	68
Диво «Півмісяця»	100
Кінець ознакомительного фрагмента.	129

Гілберт Кіт Честертон Воскресіння патера Брауна The Resurrection of Father Brown

Воскресіння патера Брауна

Неправильний контур

Дороги північних околиць Лондона і за межею міста виглядають, як примарні вулиці, – нерівний і розтягнутий пунктир будинків наполегливо тримає лад. За купкою крамниць тягнеться пустир або галявинка з живоплотом, неподалік – завжди людна корчма, розплідник або город, за ними особняк, чергова галявина, чергова мордовня і так до нескінченності. Прогулюючись по одній такій дорозі-вулиці, не можна не помітити будинок, який, бозна-чому, завжди вабить до себе перехожих. Розтягнута, невисока, блідо-салатна споруда з верандою, фіранками на вікнах і безглуздими навісами, схожими на дерев'яні парасолі, якими прикривали двері в давнину. Це старовин-на садиба – добротна, замісь-

ка, справді англійська, як будували в багатому старому Кле-
пемі. Але здається, що створений дім більше для тропіків:
білі стіни і світлі фіранки викликають згадку про пальми та
тюрбани. Його будівничим, мабуть, був англо-індус.

Обійстя це чомусь вас притягує, ви відчуваєте, що тут ста-
лася якась пригода. Та так воно і є, і ви все зараз дізнаєтеся.
Ось вона, ця історія, – ланцюг дивних, утім, реальних подій,
що трапилися на Трійцю тисяча вісімсот... не пам'ятаю точ-
но, якого року.

У четвер, за два дні до свята, о пів на п'яту пополудні двері
світло-зеленого будинку широко розчахнулися, і звідти, по-
пихкуючи довгою люлькою, вийшов патер Браун, священник
церкви святого Мунго, в супроводі свого товариша, францу-
за Фламбо, височенного чолов'яги з малесенькою цигаркою
в зубах. Можливо, вам нецікаві ці двоє, але за їхніми спина-
ми виднілося щось набагато цікавіше – у світло-зеленій са-
дибі діялися всілякі дива. З неї ми і почнемо, щоб читач міг
уявити і ту страшну трагедію, і те, що відкривалося погляду
в проїмі відчинених дверей.

Будинок у плані схожий на перевернуту літеру «Т» із
досить довгою перекладиною на порівняно короткій ніжці.
Поперечиною служив двоповерховий особняк із парадними
дверима посередині, що стояв вздовж дороги і де розміщу-
валися всі житлові кімнати. Позаду, якраз навпроти ганку,
до нього примикала коротка одноповерхова прибудова, ніж-
ка цієї «Т», що складалася з двох витягнутих, що переходи-

ли одна в іншу, зал. У першій був кабінет великого Квінтонна, де він творив свої буйні східні співи. Друга, далека, була оранжереєю і потопала в екзотичних квітах неповторної та дикої краси, а в ясні погожі дні, на зразок сьогоднішнього, переливалася в яскравих променях. Варто було відчинити вхідні двері, й у випадкового перехожого аж дух перехоплювало: всередині, як у сцені з чарівної казки, в анфіладі багато прибраних кімнат, серед фіолетових хмар червоніли зорі і сяяли золоті сонця, до болю яскраві, далекі, прозорі, як мереживо.

Цей ефект у всіх деталях був ретельно обміркований Квінтоном, котрий був поетом, і навряд чи хоч раз так повно проявив себе в поезії. Бо Квінтон належав до тих, хто насолоджується кольором, купається в барві, і заради неї готовий забути навіть про найдосконалішу форму. Його душею повністю заволодів Схід і східне мистецтво. Чоловіка вабив щасливий хаос фарб, в якому кружляють, без узагальнень і без повчань, візерунки райдужних килимів і строкатих вишивок. Йому було досить і вміння, і вигадки – чого не скажеш про художній смак – зобразити спротив шалених, часом безжальних барв. Поет творив епопеї та любовні елегії, де полум'яніло золотом і наливалось кров'ю західне тропічне небо, де раджі в багатоярусних тюрбанах сиділи на зелено-синіх і попелястих слонах, де гори казкових скарбів, під вагою якихгнулися спина сотень негрів, палали стародавнім багатобарвним жаром.

Таким чином Квінтон витав у небесах Сходу, де було страшніше, ніж у пеклі Заходу. Він прославляв владик Сходу, котрі нам здалися б божевільними, і вихваляв східні скарби, в яких ювелір із Бонд-стрит, якби туди дісталися каравани знемагаючих невірників, визнав би за фальшивку. При всій своїй хворобливості, дар Квінтон був геніальним. Утім, його недуга більше позначалася на житті, ніж на мистецтві. Знервований і хирлявий, поет виснажував себе опіумом, чому опиралася його дружина, мила, роботяща жінка, як це буває, замучена життям. Найважче їй було терпіти присутність в оселі індуса-відлюдника, безмовної тіні, що міняла білу та жовту одіж, котрого Квінтон місяцями утримував при собі, бачачи в ньому свого Вергілія, провідника духовними морськими глибинами та висотами Сходу.

Із цього поетичного палацу вийшли патер Браун і Фламбо. Вони з явним полегшенням перевели подих. Фламбо знав Квінтон ще з Парижа, з бурхливих студентських часів. Нещодавно вони відпочивали разом на вихідні, але і тепер, ступивши на шлях чесноти, Фламбо з поетом не здружився: пари опіуму й еротичні станси на веленовому папері¹ Фламбо не захоплювали. Він вважав, що джентльмени потрапляють у пекло іншою дорогою. Велет і коротун забарилися, звертаючи в сад, але тут хвіртка голосно грюкнула, і на ганок, згораючи від нетерпіння, ввалився безпутного ви-

¹ *Веленовий папір* – цупкий глянцевиий папір, схожий на пергамент.

ду чолов'яга в габіку,² що з'їхав йому на потилицю, й яскраво-червоній краватці, що була така пожмакана та перекручена, немов власник спав не роздягаючись. У руках молодик крутив складний ціпок.

– Я до пана Квінтон! – заволав він, засапавшись. – Він у себе? Я у невідкладній справі.

– Він у себе, – відповів патер Браун, не припиняючи чистити люльку, – тільки навряд чи вас пустять. У нього зараз лікар.

Нетвердим кроком захмелілого прибулець рушив у хол, але навперейми йому поспішив медик. Щільно причинивши за собою двері, він став натягувати рукавички.

– До Квінтон? – поцікавився він холодно. – У жодному разі, він тільки-но прийняв снодійне.

– Зрозумійте, друже, у мене зараз вітер у кишнях свистить, – із цими словами молодик в яскраво-червоній краватці спробував схопити лікаря за вилоги маринарки.

– Не завдавайте собі труду, пане Аткінсон, – медик став підштовхувати прибульця до виходу. – Я пущу вас, тільки якщо зумієте нейтралізувати дію снодійного.

Рішуче насунувши на чоло капелюх, він вийшов в освітлений сонцем сад. Фламбо і патер Браун подалися за ним. Зовнішність Герріса, доброчинного здорованя з широкою потилицею та маленькими вусиками, була непоказна, але пашіла

² *Габік* – європейський чоловічий капелюх сферичної форми з твердої повсті. Він також відомий як мелон або казанок.

силою.

Власник габіка, котрий тільки й умів, що виснути на фалдах ближніх, стояв під дверима, як побитий пес, і ошелешено дивився услід кавалькаді.

– Я збрехав заради порятунку, – сміючись зізнався лікар. – Щиро кажучи, ще не час приймати снодійне. Але не дам на розтерзання бідолаху Квінтон. Цей пройдисвіт тільки і знає, що канючити гроші, а коли з’являються свої власні, і не думає повертати борги. Пропаший негідник, хоча і брат такої чудової жінки, як пані Квінтон.

– Так, вона хороша, – кивнув патер Браун.

– Пошвендяю по саду, поки цей добродій не забереться геть, а пізніше віднесу ліки, – продовжував медик. – Я замкнув двері, й Аткінсону всередину не пролізти.

– Звернімо до оранжереї, – запропонував Фламбо. – Правда, з саду в неї не потрапити, зате помилуємося зовні, вона того варта.

– А я зиркну одним оком на хворого. Він дуже любить лежати на отоманці в глибині оранжереї, серед криваво-червоних орхідей. Від одного їхнього вигляду, – засміявся Герріс, – мороз по шкірі дере. Що це ви робите?

Схилившись на ходу, священник щось підняв – майже прихований густою травою, на землі лежав кривий східний ніж, інкрустований коштовним камінням і металевими накладками.

– Звідки він тут? – патер Браун несхвально дивився на

дивне лезо.

– Мабуть, іграшка Квінтонна, – недбало кинув лікар. – У нього весь будинок набитий китайськими дрібничками. А може, ніж і не його, а цього мовчазного індуса, котрого господар тримає при собі і вдень, і вночі.

– Індуса? – здивувався патер, не відриваючи погляду від кинджала.

– Так, чи то мага, чи шахрая, – безтурботно пояснив медик.

– А ви не вірите в магію? – священник так і не відводив погляду від леза.

– Ще чого, в магію! – була відповідь.

– Тільки погляньте! Які фарби! – мрійливо і тихо вимовив патер Браун. – А ось лінії нікуди не годяться.

– Для чого не годяться? – здивувався Фламбо.

– Ні для чого. Не годяться самі по собі. Ви ніколи не помічали, як заворожує колір і які погані та потворні лінії, причому зумисне погані і потворні, в творах східного мистецтва? Я бачив зло у візерунку одного килима.

– Mon Dieu!³ – засміявся Фламбо.

– Мені не знайомі ці письмена, – все тихіше й тихіше продовжував священник, – але зміст їхній мені зрозумілий: тут є загроза. Цей вигин іде не в той бік, як у змії, готової до втечі.

– Що ви таке бурмочете? – обірвав його гучним реготом лікар.

³ Боже мій! (Франц.)

Йому відповів тверезий голос Фламбо:

– На патера Брауна знаходить іноді містичний туман, але маю вас попередити: щоразу це буває лише тоді, коли і справді поруч зачалося зло.

– Оце дивина! – здивувався представник науки.

– Та ви погляньте самі, – священник тримав криве лезо на відльоті, немов живу змію. – Гляньте на ці лінії. Для чого він створений, цей ніж? Яке його призначення, пряме і чесне? У ньому немає ні гостроти дротика, ні плавного вигину коси. Це скоріше знаряддя для тортур, а не для бою.

– Ну, якщо він вам не до душі, – сказав звеселившись Герріс, – то повернімо його законному власнику. Що це ми ніяк не дочвалаємо до тієї чортової оранжереї? Насмілюся заявити, тут і будинок такої ж підлої форми.

– Ні, ви мене не зрозуміли, – священник похитав головою. – Будинок цей, можливо, безглуздий і навіть сміховинний, але в ньому немає нічого підступного.

Балакаючи, вони дійшли до оранжереї, в скляному півколі якої не було жодного отвору – ні дверного, ні віконного. Крізь чисте скло в яскравому призахідному сонці падали червоні суцвіття, а в глибині, на отоманці в безсилій позі простяглася тендітна фігурка в брунатній оксамитовій куртці. Поет, либонь, задрімав над книжкою. Він був блідий, стрункий, із масою розсипаних каштанових кучерів, і вузький фальбанок бороди аж ніяк не додавав йому мужності. Все це багато разів траплялося бачити медику й іншим, але

навіть якщо це було не так, вони зараз не вділили б Квінтону навіть побіжного погляду, бо очі людей були прикуті до іншого.

На стежці, за круглим виступом оранжереї, стояв високий чоловік у спадаючій до землі білій одежі, і призахідне сонце виграло в прекрасній темній бронзі його гладенького черепа, обличчя та шиї. Дивак був нерухомий, як гора, і пильно витріщався на сплячого.

– Хто це? – здивувався патер Браун, і голос його стишився до шепоту.

– Той самий пройдисвіт індус, – пробурчав Герріс. – Якого дідька йому тут треба?

– Схоже на гіпноз, – сказав Фламбо, покусуючи чорний вус.

– Ну чому невігласи в медицині так люблять звалювати все на гіпноз? – обурився лікар. – Грабіж, а не гіпноз, ось чим це пахне.

– Що ж, питаємо у нього самого, – не терплячи зволікань, Фламбо одним стрибком покрив відстань, що розділяла їх. З висоти свого зросту він кивнув не такому високому індусові і сказав миролюбно, проте зухвало: – Доброго вечора, сер! Щось шукаєте?

Повільно, немов корабель, що йде в гавань, до них обернулося велике й округле обличчя, щоб негайно застигнути над полотняною білизнаю плеча. Та найбільше вражало те, що жовтуваті повіки індуса були заплющені, як у сплячого.

– Дякую вам, – без найменшого акценту сказав він, – мені нічого не треба.

Піднявши трохи повіки, наче для того, щоб показати опалову смужку білків, дивак повторив:

– Нічого не треба, – і вже широко вирячивши очі, що світилися здивуванням, повторив: – Мені нічого не треба.

І з тихим шелестом зник серед густих тіней саду.

– Християнин скромніший, якщо йому щось потрібно, – пробурмотів священник.

– Що ж він тут робив? – накупився Фламбо.

– Побалакаємо пізніше, – кинув патер.

Сонце ще сяяло, але то було вже червоне світло заходу, на тлі якого гілки кущів і дерев швидко зливалися в чорні плями. Залишивши позаду оранжерею, всі троє тихо пішли до ганку. У темному кутку між фасадом і прибудовою почувся неясний шурхіт, наче вовтузилася сполохана птиця, і білий хітон факіра, виринувши з темряви, ковзнув уздовж будинку до дверей. Але в темряві був хтось іще. Гості зітхнули з полегшенням, коли звідти виступила пані Квінтон. Її бліде широке обличчя під пишним золотом волосся дивилося строго, але голос був привітним.

– Вітаю, лікарю, – промовила вона.

– Добрий вечір, пані Квінтон, – тепло відгукнувся маленький чоловічок, – я якраз іду до вашого чоловіка зі снодійним.

– Мені здається, що вже час, – голосно підтвердила жінка

й, усміхнувшись усім трьом, хутко зайшла в будинок.

– Напружена, як струна, – зауважив священик. – Вона з тих, хто двадцять років несе свій хрест, щоб на двадцять першому, збунтувавшись, вчинити щось жахливе.

Герріс уперше окинув священика зацікавленим поглядом.

– Ви вивчали медицину?

– Ні, але, лікуючи душу, треба знати і тіло, адже й лікарям необхідно розуміти не тільки тіло.

– Мабуть. Піду дам Квінтону ліки, – сказав медик.

Вони обійшли будинок і піднялися на ганок. У дверях їм утретє трапився на очі чоловік у хітоні. Він ішов прямо на них, гейби тільки-но вийшов із кімнати, чого бути не могло – кабінет же був зачинений. Ні патер Браун, ні Фламбо не висловили вголос свого здивування, а лікар був не з тих, хто виснажує розум безплідними здогадами. Пропустивши вперед всюдисущого індуса, він поспішив у хол. Тут погляд медика впав на напівзабутого ним Аткінсона, котрий щось бурмотів собі під ніс, тиняючись із кутка в куток і тикаючи в повітря вузлуватою бамбуковою паличкою. Обличчям Герріса пробігла гримаса огиди, що негайно змінилася виразом крайньої рішучості. Він швидко зашепотів своїм супутникам:

– Доведеться знову замкнути, інакше цей пацюк пролізе всередину. Повернуся через хвилину.

І він миттю відчинив і знову замкнув двері, встигнувши водночас відбити недолугу атаку Аткінсона, після чого

той розпачливо впав у крісло. Фламбо задивився на перську мініатюру, що прикрашала стіну, священник задумливо вступився у двері, які відчинилися рівно через чотири хвилини. Цього разу Аткінсон був наготові. Він кинувся вперед, вчепився в ручку і закричав з усієї моці:

– Це я, Квінтоне! Я прийшов за...

Здалеку, перемагаючи чи то сміх, чи позіхання, ясным голосом відгукнувся Квінтон:

– Знаю, знаю, навіщо ви прийшли. Беріть і йдіть. Я зайнятий піснею про павичів.

І півсоверена, перелетівши простір, опинився в руці гультя, котрий рвонувся вперед і виявив неабияку спритність.

– Ну, цей свого домігся, – вигукнув лікар і, люто клацнувши ключем, пройшов у сад.

– Бідолаха Квінтон нарешті трохи відпочине, – сказав Герріс патерові Брауну. – Двері замкнені, і годину, а то й дві його не турбуватимуть.

– Голос у нього досить бадьорий, – священник обвів очима сад.

Неподалік бовваніла химерна постать Аткінсона, котрий грався монетою в кишені. А в глибині саду, серед лілових сутінків, виднілася пряма, як стріла, спина індуса, котрий сидів на зеленому пагорбі, обернувшись обличчям до заходу.

– А де пані Квінтон? – пожвавішав патер.

– Нагорі у себе, бачите тінь на гардині? – показав медик.

Священик глянув на темний силует у світлі вікна:

– І справді.

Зробивши кілька кроків, він опустився на лавку. Фламбо сів поруч, а непосидючий лікар, закуривши на ходу, зник у темряві. Друзі залишилися удвох, і Фламбо спитав французькою:

– Що з вами, патере?

Священик помовчав, потім пояснив:

– Релігія не терпить забобонів, але щось тут розлито в повітрі. Може, справа в індусові, а може, й не тільки.

Він замовк і став розглядати слугу, здавалося, зануреного в молитву. Його тіло, на перший погляд нерухоме, насправді здійснювало помірні найлегші поклони, наче корячись вітрові, що зачіпав верхівки дерев і крався засипаними листям імлистими стежинами саду.

Як буває перед бурею, п'ятьма насувалася швидко, але священик і Фламбо ще бачили всіх чотирьох: так само, прихилившись до стовбура, нудився байдужий Аткінсон, тіль пані Квінтон лежала на гардині, лікар тинявся в оранжереї, блукаючий вогник його сигари спалахував віддалік. Так само, немов вріс у землю, тремтів у траві факір, і гіляччя у нього над головою гойдалося все дужче і ширше. Гроза висіла в повітрі.

– Коли індус заговорив із вами, – довірливо і тихо почав священик, – на мене немов осяяння зійшло. Він просто тричі повторив одне і те саме, а я раптом побачив і його самого, і всю його світобудову. Він уперше сказав: «Мені нічого не

треба», і я відчув, що ні його, ні Азію не можна збагнути. Він повторив: «Мені нічого не треба», і це означало, що він, як космос: ні в кого і ні в чому не відчуває потреби – в Бога не вірить, а гріх не визнає. Блиснувши очима, він повторив свої слова ще раз. Тепер їх слід було розуміти буквально: ніщо – його оселя і заповітне бажання, він жадає порожнечі, як п'яниця – вина. І цю спрагу руйнування та заперечення...

Фламбо, на котрого впали перші дощові краплі, сіпнувся, як від бджолиного укусу, і здійняв очі на небо. Викрикуючи на ходу щось невиразне, до них через весь сад біг лікар. Промчавши кулею повз двох друзів, він, немов шуліка, налетів на Аткінсона. Той ніяк не міг встояти на місці й усе норотив перебратися ближче до ганку. Медик закричав, трясучи гультя за комір:

– Закінчуйте вашу брудну гру! Що ви з ним зробили?

Священик різко випростався і голосом, що дзвенів сталлю, немов на розлучення, переконливо сказав:

– Пустіть його, лікарю. Нас тут досить, щоб затримати будь-кого. Що там сталося?

– Не все гаразд із Квінтоном, – відповів зблідлий Герріс. – Я зазирнув у вікно і побачив, що він лежить в якійсь дивній позі, не в тій, в якій я його залишив.

– Ходімо, – уривчасто розпорядився слуга Божий. – І не тримайте Аткінсона. З того часу як Квінтон перкинувся з ним словом, він увесь час був на виду.

– Я постережу його, – зголосився Фламбо, – а ви йдіть.

Лікар і священник швидко зайшли в будинок і, відімкнувши кабінет, поспішили всередину. З розгону налетівши на великий письмовий стіл із червоного дерева – темряву осявав лише тьмянний жар каміна, що зігрівав хворого, вони помітили біліючий на виду аркуш паперу. Медик рвучко підніс його до очей, прочитав і, сунувши патеру Брауну зі словами: «Боже милий, ви тільки погляньте!», кинувся в оранжерею. У зловісних червоних пелюстках немов згустіли відблиски заходу.

Священик перечитав записку тричі. «Я вбиваю себе сам, але все ж убили мене», – написано було характерним нерозбірливим почерком Квінтонна. Із запискою в руці він попрямував в оранжерею. Назустріч ішов його побратим-медик зі схвильованим обличчям, що не залишає надії. «Він зробив непоправне», – такі були його слова.

Тіло Леонарда Квінтонна, мрійника і поета, лежало в гушчині азалій і кактусів, чийй пишні красі бракувало життя. Голова нещасного звисала з тапчана, мідяні кучерики волосся розсипалися по підлозі, з рани в боці стирчав той самий дивний кривий ніж, який трапився їм у саду, слабка рука ще стискала руків'я.

Гроза налетіла раптово, як ніч у Колриджа,⁴ і під густою завісою дощу скляний дах і сад одразу ж потемніли. Окинувши швидким поглядом труп, священник знову взявся за за-

⁴ Семюел Тейлор Колридж (1772–1834) – англійський поет-романтик, критик і філософ, видатний представник «озерної школи».

писку. Він близько підніс її до очей, силкуючись прочитати написане при слабких вечірніх променях, потім став проти світла, але в білих спалахах блискавок, що на мить освічували вікно, папір став видаватися чорним.

Темрява повернулася, стрельнула громом і стихла. І негайно ж із чорноти почувся голос священика:

– Цей аркуш якоїсь дивної форми.

– Що ви хочете цим сказати? – насупився лікар.

– Це не квадрат, один із куточків відрізаний. До чого це, як гадаєте?

– Дідько його знає! – сердито кинув медик. – Підіймімо бідолаху, він уже не дихає.

– Краще облишмо все, як є, і повідомимо поліцію.

Патер Браун, як і раніше, не відривав очей від записки. Виходячи, він затримався біля столу й узяв маленькі ножиці.

– Ага, ось чому він це зробив, – відкриття, здавалося, втішило його. – Та тільки навіщо?

По чолу священика побігли зморшки.

– Не забивайте собі голову дурницями, – гаряче запротестував Герріс. – Це була примха, черговий вибрик, яких у нього були тисячі. До того ж весь папір так обрізаний.

І він вказав на невеликий стосик чистого паперу, що лежав на маленькому столику віддалік. Священик узяв один аркуш – він був такої ж форми, як і записка.

– Точно такий же, – сказав він, – а ось і відсутні шматочки.

На обурення медика, священик став їх лічити.

– Ну ось, – патер Браун винувато посміхнувся, – два-дцять три аркуші і двадцять два обрізки. Ви, бачу, поспішаєте повернутися в будинок.

– Кому з нас піти до дружини? Гадаю, краще вам. А я викличу поліцію.

– Як скажете, – безпристрасно кинув священик і вийшов на ганок.

Там він застав іншу драму або скоріше бурлеск. Головний її герой, довготелесий товариш слуги Божого, Фламбо, стояв у давно забутій ним бійцівській стійці над розпростертим на землі Аткінсоном, котрий борсався біля сходів, теліпаючи черевиками в повітрі. Його прогулянковий ціпок і габік валялися на доріжці. Не витримавши нарешті батьківської опіки колишнього короля злодіїв, Аткінсон спробував збити його з ніг, що було дещо ризиковано навіть після того, як монарх зрікся трону. Фламбо приготувався до відповідного стрибка, але тут його плеча торкнулася рука патера Брауна:

– Не сваріться з Аткінсоном, друже мій. Даруйте йому, прийміть його вибачення і відпустіть спати. Не сміємо вас затримувати, пане.

Той невпевнено зіп'явся на ноги, зібрав свої розкидані речі і пішов геть.

– А де індус? – спитав священик вже без тіні гумору.

До них приєднався лікар і, не змовляючись, усі троє повернули в сад до порослого травою горбочка під неспокої-ними фіолетовими кронами, де тільки-но в молитовному

екстазі гойдався темношкірий факір. Але його там не було.

– Ну ось, все ясно, його порішив той темнолиций бовван.

Медик люто тупнув ногою.

– Ви ж не вірите в магію, – спокійно заперечив священник.

– Анітрохи! Я зі самого початку терпіти його не міг, завжди вважав шахраєм, але якщо він і справді чародій, то він мені ще в стократ гидкіший.

Лікар люто вертів очима.

– Він утік, але що з того? – заперечив Фламбо. – Провину його цим не доведеш, в суд не викличеш і з вигадками про самогубство через навіювання до констебля не підеш.

Священик зник у господі, час було повідомити дружині про те, що трапилося. Незабаром він з'явився, змарнілий і засмучений, але і потім, коли все з'ясувалося, їхня розмова залишилася в таємниці.

Фламбо, котрий тихо перемовлявся з медиком, замовк при наближенні того, кого не чекав назад так швидко. Але, навіть не зиркнувши на приятеля, патер Браун відвів убік Герріса:

– Ви викликали поліцію?

– Так, вона прибуде хвилин за десять.

– У мене до вас прохання, – безпристрасно продовжував священник. – Я, знаєте, колекціонер – збираю дивовижні історії. Майже завжди в них є якась дрібниця, що її не вліпиш у поліційний протокол, на зразок нашого теперішнього приятеля-індуса. Ось я і хочу вас просити, щоб ви описали

все, що сталося, але тільки для мене, без права на розголос. Справа у вас тонка, і, здається, ви опустили багато подробиць. Священикам, як і лікарям, доводиться зберігати таємниці, і, що б ви не написали, все залишиться між нами. Прошу вас, напишіть все, що знаєте.

Трохи схиливши голову набік, лікар напружено слухав, потім, впритул глянувши на співрозмовника, сказав: «Згоден» і кинувся в кабінет. За ним грюкнули двері.

– Ходімо на веранду, Фламбо, – попросив француза священик. – Там сухо, і ми покуримо собі на лавці. У мене нікого немає ближчого за вас, тому хочу побалакати або, правильніше, помовчати з вами.

Вони влаштувалися якнайзручніше, і, всупереч звичаю, патер Браун прийняв запропоновану йому сигару. Він мовчки міркував, а дощ стукотів у них над головами.

– Так, друже мій, дивна історія, – сказав він нарешті.

– Неймовірно дивна. – Фламбо зіщулився, немов від холоду.

– Ви кажете «дивна», й я кажу «дивна», але розуміємо ми під цим різне, – заперечив священик. – Новітній здоровий глузд змішав в одне два різних поняття: ми називаємо таємницею все чудове і водночас заплутане. Від дива завмирає серце, але суть його проста. На те воно і диво, і послане нам Богом чи дияволом, а не петляє кривими стежками природи і людських жадань. Ви вважаєте, що побачили диво тому, що тут сталося незрозуміле: прийшов підступний індус і прима-

нив нещастя. Я зовсім не хочу сказати, що справа обійшлася без раю чи пекла, бо лише їм відомий ланцюг причин і наслідків, через які люди чинять дивні гріхи. Але мені відомо лише одне: якщо ви маєте рацію і справа в магії, отже, це диво, і немає ніякої таємниці, точніше, немає нічого складного, бо диво незбагненне, але шляхи його прості. Однак простотою тут і не пахне.

Стихла було буря повернулася з новою силою, і з потужним гулом дощу злився неголосний гуркіт грому. Священик почекав, поки з сигари впав попіл, і знову озвався:

– Все тут таке заплутане, все до неподобства складне і дуже далеке від прямизни ударів неба чи пекла. Як по петляючому сліду впізнають равлика, так і тут я чую хитрі повадки людини.

Лупнувши гігантським білим оком, небесне склепіння знову вкрилося темрявою, і патер Браун продовжував:

– І саме тут підлий, підліший за все інше, цей обрізаний аркуш паперу. Він гірший, ніж кинджал, який проштрикнув Квінтону серце.

– Це ви про записку, де він написав, що зводить рахунки з життям?

– Так, про аркуш, де написано: «Я вбиваю себе сам, але все ж мене вбили». Він неправильно обрізаний, друже мій, нічого гіршого я не зустрічав у цьому грішному світі.

– Там просто бракує шматочка. Квінтон, видно, обрізав так свій папір.

– Отже, він обрізав його дивно і, більше того, огидно. Слухайте, Фламбо, певна річ, Квінтон упокоївся, Господи, врятуй душу його. Він був зіпсованою людиною, але ж художником – справжнім. Чудово володів і пензлем, і пером. Навіть у його нерозбірливому почерку видно витонченість і сміливість ліній. Не можу вам довести, я не вмю доводити, але чим хочете поручуся: він ніколи не обкарнав би так аркуш паперу. Якби забаглося його обрізати, підігнати, переплести, та що завгодно, рука мистця зробила б зо-всім інший рух. Ви тільки уявіть собі цей аркуш: який жахливий, дикий, обурливий обріз – ось такий! Невже не пам'ятаєте?

Тліючим кінчиком сигари священник швидко креслив у повітрі неправильні квадрати. «Як вогняні руни вночі, – подумалося Фламбо, – загадкові письмена, що зачаїли загрозу, про яку він згадував нещодавно». Відкинувшись на спинку лави, священник затягнувся сигарою і закотив очі догори. Фламбо відволік товариша:

– Припустімо, кутики обрізав не він, але до чого тут самогубство?

Патер Браун продовжував дивитися вгору не відповідаючи. Нарешті він вийняв сигару з рота і сказав:

– Ніякого самогубства не було.

Фламбо здивовано глянув на нього:

– Тоді навіщо він у ньому зізнався?

Священник знову подався вперед, поставив лікті на коліна, опустив погляд і виразно, але тихо вимовив:

– Він у ньому не зізнавався.

Сигара випала з рук Фламбо.

– Отже, це фальсифікація?

– Ні, написано його рукою.

– Ото ж бо й воно! – в запалі гукнув Фламбо. – Людина своєю рукою пише на аркуші паперу: «Я вбиваю себе сам...»

– На кепсько обрізаному аркуші паперу, – спокійно поправив його патер Браун.

– Яке це має значення, матері його ковінька?

– Там було двадцять три аркуші і двадцять два обрізки, – патер сидів нерухомо, – один шматочок знищений. Легко припустити – якраз його бракує в записці. Вам це не навіює ніяких роздумів?

Світло думки осяяло обличчя Фламбо:

– Мабуть, там було щось написано, щось на кшталт: «Не вірте, якщо скажуть», або «Хоча».

– Як кажуть діти, тепер тепліше, – кивнув слуга Божий. – Та тільки шматочок був крихітний, на ньому не вмістити навіть слова. Вам не спадає на гадку якийсь значок, трохи більший за кому, який міг би стати доказом? Його й довелося прибрати тому, хто продав душу нечис-тому...

– Щось не второпаю, – гмукнув помовчавши Фламбо.

– А що б ви сказали про лапки? – спитав Браун, відкинувши сигару, вогник якої прорізав темряву, як падаюча зоря.

Від подиву Фламбо наче онімів, а священник терпляче продовжував, немов втовкмачував основи грамоти:

– Не треба забувати, що Квінтон жив уявою. Він писав повість про знахарство та магію Сходу, йому...

Позаду з тріском розчахнулися двері, і з них вийшов лікар у капелюсі. Він на ходу простягнув патерові Брауну пухкий конверт:

– Ось документ, про який ви просили. А мені вже час. Бувайте.

– На добраніч, – в спину йому відповів священник.

Медик віддалявся швидким кроком. З розчинених дверей на двох друзів падало світло від газового ліхтаря. Слуга Божий розпечавав конверт і прочитав таке послання:

«Любий патере Браун! Vicisti, Galiloee.⁵ Інакше кажучи, будь прокляті ваші всевидючі очі! Невже щось криється за цим брудом – клерикальною балаканиною? Все життя, із самого дитинства моїм богом була природа, я вірив лише в інстинкти та функції людського організму, не думаючи про те, морально це чи аморально. Ще хлопчиком, не думаючи про кар'єру медика, я розводив мишей і павуків, і бачив у людині досконалу тварину, що вважав найзавиднішою долею. Невже у ваших мареннях щось є? Мені здається, я занедужав.

Я покохав дружину Квінтона. Що тут поганого? Я слідував велінням природи, що світ рухається любов'ю. І чесно гадав, що їй зі мною буде краще, ніж із Квінтоном, бо шаленець і мучитель набагато

⁵ Ти переміг, галілеянине (лат.).

гірший, ніж охайна тварина на зразок мене. У чому я помилюся? Я розглянув усі факти з неупередженістю вченого – зі мною їй, без сумніву, було б краще.

Мої погляди дозволяли мені вбити його. Від цього вигравали всі, навіть він сам. Але як здорова тварина, я зовсім не бажав, щоб убили й мене. Тому став чекати нагоди, коли мене ніхто не запідозрить. І така нагода трапилася нині вранці.

Я тричі заходив сьогодні до Квінтонна. Першого разу він пятакав без угаву про свою нову містичну повість «Прокляття відлюдника». Я застав його над рукописом. Мій пацієнт негайно відклав усе, розповів сюжет: англійський полковник накладає на себе руки, піддавшись навіюванню індуса-відлюдника, показав останні сторінки і прочитав уголос заключні рядки, щось на кшталт: «Гроза Пенджабу перетворився в жовту пергаментну мумію, яка все ще вражала своїм гігантським зростом. Із зусиллям спершись на лікоть, він підвівся і шепнув племіннику на вухо: «Я вбиваю себе сам, але все ж убили мене». Останньою фразою починалася чиста сторінка. То був рідкісний шанс – один із тисячі. Я вийшов, як зачумлений, мене п'янила моторошна доступність задуманого.

Тут і дві інших обставини склалися на мою користь: ви запідозрили індуса і знайшли кинджал, який міг служити йому знаряддям. Я непомітно запхав кинджал у кишеню, повернувся до Квінтонна і дав йому снодійне. Він не хотів балакати з Аткінсоном, але я його змусив, бо важливо було продемонструвати, що він був живий,

коли я виходив. Квінтон ліг в оранжереї, а я трохи затримався в кабінеті. Знадобилося півтори хвилини, щоб зробити все необхідне, я дуже меткий. Рукопис я закинув у камін – залишився тільки попіл. Лапки псували справу, й я обрізав кутик. Для повного реалізму я відхопив кутики в усьому стосі чистого паперу і вийшов, твердо знаючи, що Квінтон живий і спить в оранжереї і що його зізнання в самогубстві лежить на видному місці стола.

Останній крок був найзухвалішим. Збрехавши, що виявив труп, я кинувся в оранжерею першим, затримав вас запискою і встромив у Квінтонна кинджал. Я не часто вагаюся. Через снодійне моя жертва була в забутті, й я поклав його кисть на руків'я. Ніхто, крім хірурга, не міг би так спрямувати кривий ніж, щоб потрапити прямо в серце. Невже ви помітили і це?

Але тут сталося непередбачуване: природа відвернулася від мене. Я немов охляв. Відчуваю, що зробив погане, і мені відмовляє розум: при думці, що ви все знаєте і я не буду жити під тиском цього тягара сам-один, якщо одружуся і матиму дітей, мене охоплює нерозважлива радість. Не знаю, що це? Божевілля? Чи, можливо, що докори сумління і справді існують, як у героїв Байрона? Закінчую, бо більше не можу.

Джеймс Ерскін Герріс».

Старанно складений лист уже лежав у нагрудній кишені патера Брауна, коли почувся дзвінок з-за дверей і на порозі заблищали мокрі плащі поліціантів.

Злощасна доля сім'ї Дарнуеїв

Два художники-пейзажисти стояли і дивилися на морський пейзаж, і на обох він справляв вагоме враження, хоча сприймали вони цей образ по-різному. Тому, хто тільки йшов до слави в Лондоні, пейзаж був зовсім не знайомий і видавався дивним. Інший – місцевий маляр, котрого, проте, знали і за межами цієї округи, – давно знав цей ландшафт і, можливо, саме тому також дивувався.

Якщо йдеться про колорити й обриси, а саме це зацікавило художників, то вони бачили смугу піску, а над нею – смугу призахідного неба, що усе забарвлювало в похмурі тони – мертво-зелений, свинцевий, брунатний і густо-жовтий. Утім, у такому освітленні все було не тьмяне, а швидше таємниче – таємничіше за золото. Тільки в одному місці порушувалися рівні лінії: самотній довгий будинок, що вклинюється в піщаний берег і підступає до моря так близько, що бур'ян та очерет, які оздоблюють обійстя, майже зливалися з простягнутою вздовж води смугою водоростей. У цієї садиби була одна дивна особливість – горішня частина оселі, наполовину зруйнована, сліпала порожніми вікнами й, як чорний скелет, вимальовувалася на темному вечірньому небі, а в нижньому поверсі майже всі вікна були закладені цеглою. Контури будинку ледь намічались в сутінковому світлі. Але одне вікно було справжнісіньким, і, дивна річ, в ньому на-

віть світилося.

– Ну, скажіть на милість, хто може жити в цих руїнах? – голосно зауважив лондонець, цибатий, божемного вигляду молодик із пухнастою рудуватою борідкою, що трохи старила його. У Челсі він був відомий усім і кожному як Гаррі Пейн.

– Гадаєте, це привиди? – відповідав йому товариш, Мартін Вуд. – Ну що ж, люди, котрі живуть там, справді схожі на примар.

Хоч як це парадоксально, але в художнику з Лондона, безпосередньому та відкритому, було щось пасторальне. А от місцевий художник здавався проникливішим і досвідченішим. Він споглядав на колегу з поблажливою посмішкою старшого. Та й справді – чорний костюм і квадратне, ретельно виголене, безпристрасне обличчя надавали йому безсумнівної солідності.

– Звісно, це лише ознака часу, – провадив він далі, – або, правильніше, ознака кінця старих часів і старовинних родів. У цьому будинку живуть останні нащадки славетної родини Дарнуеїв, але в наші дні мало знайдеться будинків бідніших, ніж у них. Дарнуеї навіть не можуть довести до ладу горішній поверх, і туляться десь у нижніх кімнатах цієї руїни, немов кажани чи сови. Але ж у них є родинні портрети, що відсилають до часів війни Червоної та Білої троянд і перших взірців англійського портретного живопису. Є й дуже хороші. Я це знаю, бо мене просили відреставрувати ці полотна. Є там

один портрет з найраніших – до того виразний, що дивишся на нього – і сироти бігають по спині.

– Мене мороз проймає, як тільки гляну на будинок, – зауважив Пейн.

– Широ кажучи, мене також, – відгукнувся його супутник.

Тишу, що раптом настала, порушив легкий шурхіт в очереті, й обидва малярі мимоволі сіпнулися, коли темна тінь квапливо, наче сполохана птиця, ковзнула вздовж берега. Але повз них швидко пройшов якийсь чоловік із чорною валізкою. У нього було худе, землистого кольору обличчя, а проникливі очі недовірливо оглянули незнайомця з Лондона.

– Це наш доктор Барнет, – сказав Вуд із полегшенням. – Доброго вечора. Ви в замок? Сподіваюся, там ніхто не занедужав?

– У такому місці, як це, всі завжди хворі, – пробурчав лікар. – Іноді серйозніше, ніж гадають. Тут навіть повітря отруйне та зачумлене. Не заздрю туристам із Австралії.

– А цей молодик із Австралії? – якимось неухважно спитав Пейн.

– Хто? – пирхнув доктор. – Хіба ваш товариш нічого вам не сказав? Але ж він, до речі, мав приїхати саме сьогодні. Справжня мелодрама в старому стилі: спадкоємець повертається з далеких колоній у своє зруйноване родинне гніздо! Все витримано, аж до давньої сімейної угоди, за якою він повинен одружитися на дівчині, котра чекає його у вежі,

оповитій плющем. Який анахронізм, еге ж? Втім, таке іноді трапляється в житті. У нього є навіть трохи грошей – єдиний світлий момент у всій цій історії.

– А що думає про це сама панна Дарнуей у своїй башточці, оповитій плющем? – сухо спитав Мартін Вуд.

– Те ж, що і про все інше, – відповідав медик. – У цьому занедбаному будинку, вмістилищі старих переказів і забобонів, узагалі не думають, там тільки мріють і віддаються на волю випадку. Тому вона сприймає і родинну угоду, і чоловіка з колоній, як один із проявів фатуму, що тяжіє над родом Дарнуейів. Мені здається, якщо він навіть виявиться однооким горбатим негром, та ще й убивцею, вона сприйме це як ще один штрих, що довершує похмуру картину.

– Слухаючи вас, мій лондонський колега матиме не дуже веселе враження про наших знайомих, – розсміявся Вуд. – А я було хотів репрезентувати його їм. Художнику просто гріх не переглянути родинні портрети Дарнуейів. Але якщо австралійське вторгнення зараз у самому розпалі, нам, мабуть, доведеться відкласти свій візит.

– Ні-ні! Заради Бога, навідайте їх, – замахав руками доктор Барнет, і в голосі його прозвучали теплі нотки. – Все, що може хоч трохи розважити їхнє безрадісне життя, полегшує моє завдання. Дуже добре, що з'явився той кузен із колоній, але його одного, мабуть, недостатньо, щоб якимось оживити тутешню атмосферу. Чим більше відвідувачів, тим краще. Ходімо, я сам вас представлю.

Підійшовши ближче до господи, вони побачили, що та стоїть ніби на острові, – з усіх боків маєток оточував глибокий рів, наповнений морською водою. З мосту вони дісталися до доволі широкого кам'яного майданчика, поораного великими тріщинами, крізь які пробивалися паростки бур'яну. У сірому світлі сутінків кам'яний дворик здавався голим і пустельним. Пейн ніколи б раніше не повірив, що крихітний шматочок простору може з такою повнотою передати реальний дух запустіння. Майданчик слугував умовним величезним порогом до вхідної брами, розташованої під низькою тюдорівською аркою. Двері були розчахнуті навстіж і чорніли, немов вхід до яскині.

Лікар не затримуючись повів їх прямо у будинок, і тут ще одна річ неприємно вразила Пейна. Він очікував, що доведеться підійматися вузькими гвинтовими сходами в якусь напівзруйновану вежу, але виявилось, що перші ж сходинки ведуть не вгору, а кудись униз. Відвідувачі проминули кілька коротких сходових переходів, а потім – великі похмурі покої. Якби не потьмянілі портрети на стінах і не запилюжені книжкові полиці, можна було б подумати, що вони рухаються середньовічними підземними казематами. То тут, то там свічка в старовинному канделябрі виривала з мороку випадкову подробицю зотлілої розкоші. Але Пейна гнітило не стільки це похмуре штучне освітлення, скільки тьмяний відблиск денного світла, що просочується невідь-звідки.

Пройшовши в кінець довгої зали, Пейн помітив єдине

вікно – низьке, овальне, в примхливому стилі кінця XVII століття. Це вікно мало дивовижну особливість: через нього виднілося не небо, а тільки його відображення – бліда смужка денного світла, що, як у дзеркалі, відбивалася в воді рову, під тінню навислого берега. Пейну пригадалася легендарна господиня шалотського замку, котра бачила світ лише в люстерко. Тому світ господиня цього замку бачила не тільки в дзеркальному, але і в перевернутому зображенні.

– Так виглядає, – тихо зауважив Вуд, – що будинок Дарнуеїв руйнується – і в переносному, і в прямому сенсі цього слова. Його, либонь, повільно засмоктує болото або сипучий пісок, і згодом над ним зеленим дахом зійдеться море.

Навіть незворушний доктор Барнет ледь сіпнувся, коли до них нечутно наблизився хтось. Така тиша панувала в кімнаті, що першої миті вона здалася їм цілком порожньою. Тим часом у приміщенні було троє людей – три похмурі нерухомі постаті в напівтемній кімнаті, зодягнені в чорне і схожі на темні тіні. Коли перший підійшов ближче, на нього впало тьмяне світло з вікна, і гості розрізнили безкровне старече обличчя, майже таке ж біле, як сиве волосся, що оздоблювало його. Це був старий Вейн, дворецький, що залишився в замку *in loco parentis*⁶ після смерті ексцентричного дивака – останнього лорда Дарнуея. Якби у нього зовсім не було зубів, то він міг би видатися цілком пристойним дідусем. Але у старигана зберігся один-єдиний зуб, який показувався

⁶ Замість батька (*лат.*).

з рота щоразу, як той починав шамкотіти, і це надавало старому вельми зловісного вигляду. Зустрівши лікаря та його друзів із вишуканою ввічливістю, старе опудало підвело їх до того місця, де нерухомо сиділи двоє в чорному. Один, на думку Пейна, якнайкраще відповідав похмурій давнині замку, хоча б через те, що це був католицький священик. Він з'явився, немов зі сховку, в якому ховалися в старі темні часи переслідувані католики. Пейн жваво уявив собі, як той бурмоче молитви, перебирає вервечку, служить месу або робить ще щось лиховісне в цій похмурій оселі. Зараз священик, мабуть, намагався дати релігійну розраду своїй молодій співрозмовниці, але навряд чи зумів її втішити або хоча б підбадьорити. В іншому слуга Божий нічим не привертав до себе увагу: обличчя в нього було просте та маловиразне. За те обличчя його співбесідниці ніяк не можна було назвати ні простим, ні маловиразним. У темному обрамленні одягу, волосся та крісла воно вражало жахливою блідістю і до болю живою красою. Пейн не відриваючись довго дивився на нього. Ще багато разів у житті судилося йому дивитися і не надивитися на це обличчя.

Вуд радісно привітався зі своїми друзями і після кількох чемних фраз перейшов до головної мети свого візиту – огляду галереї родинних портретів. Він попросив вибачення за те, що дозволив собі з'явитися в настільки врочистий для сім'ї день. Утім, було ясно, що приходу гостей втішилися. Тому медик без подальших церемоній відпроводив Пей-

на через велику вітальню в бібліотеку, де висів той портрет, який він хотів показати не просто як картину, але й як своєрідну загадку. Маленький священик почимчикував слідом за ними – він, мабуть, тямив не тільки в старих молитвах, але і в старих картинах також.

– Пишаюся, що відкопав портрет, – сказав Вуд. – Гадаю, що це Гольбейн.⁷ А якщо ні, тоді за часів Гольбейна жив інший художник, не менш талановитий.

Портрет, виконаний у жорсткій, але в щирій і сильній манері того часу, зображував чоловіка, зодягненого в чорні шати, оздоблені хутром і золотом. У нього було важке, повне, бліде обличчя, а очі – гострі та проникливі.

– Шкода, що мистецтво не зупинилося, діставшись до цього ступеня! – вигукнув Вуд. – Навіщо йому було розвиватися далі? Хіба не бачите, що цей портрет реалістичний якраз у міру? Саме тому він і здається таким живим. Погляньте на обличчя – як воно виділяється на темному, такому непевному тлі! А очі! Очі, мабуть, ще жвавіші, ніж обличчя. Присягаюся ранами Божими, вони навіть занадто живі. Розумні, пронизливі, немов дивляться на вас крізь прорізи великої блідої маски.

– Однак скутість відчувається в усій фігурі, – сказав Пейн. – Наприкінці середньовіччя малярі, принаймні на півночі, ще не могли цілком впоратися з анатомією. Зверніть увагу на ногу – пропорції тут явно порушені.

⁷ Ганс Гольбейн-молодший (1497–1543) – німецький живописець і графік.

– Я в цьому не впевнений, – спокійно заперечив Вуд. – Майстри, котрі працювали в ті часи, коли реалізм тільки починався і ним ще не стали зловживати, писали набагато реалістичніше, ніж ми гадаємо зараз. Вони передавали точно ті деталі, які ми тепер сприймаємо як умовність. Ви, можливо, скажете, що у цього типа брови й очі посаджені не зовсім симетрично? Але якби він раптом з'явився тут, ви б побачили, що одна брова в нього справді трохи вища за іншу і що він кульгає на одну ногу. Перекоаний, що ця нога навмисно зроблена кривою.

– Тоді це просто диявол якийсь! – вирвалося раптом у Пейна. – Не при вас будь сказано, панотче.

– Нічого, нічого, я вірю в нечистого, – відповів священник і якимось незрозуміло посміхнувся. – Цікаво, до слова, що, за деякими переказами, біс також кульгає.

– Та ну вас! – запротестував Пейн. – Не хочете ж ви сказати, що це сам чорт? То хто ж він нарешті, дідько забирай?

– Лорд Дарнуей, котрий жив за часів короля Генріха VII і короля Генріха VIII, – пояснив йому друг. – Між іншим, про нього також збереглися цікаві перекази. З одним із них, вочевидь, і пов'язаний напис на рамі. Детальніше про це можна дізнатися з нотаток, залишених кимось у стародавній книзі, яку я тут випадково надібав. Дуже цікава історія.

Пейн наблизився до портрета і схилив голову набік, аби зручніше було прочитати старовинний напис по краях рами. Це був, по суті, чотиривірш, і, якщо відкинути застарілу ор-

фографію, повідав приблизно таке:

У сьомому спадкоємцю відроджуся знову,
О сьомій годині зникну в нікуди.
Не стримає гніву мого кохання,
Власниці серця мого – біди.

– Від цих віршів аж моторошно стає, – сказав Пейн, – може, тому, що я їх не розумію.

– Ви ще не таке скажете, коли зрозумієте, – тихо промовив Вуд. – У нотатках, які я знайшов, детально розповідається, як цей красень зумисне заподіяв собі смерть таким чином, що його дружину стратили за цей злочин. Наступний запис, зроблений набагато пізніше, розповідає про іншу трагедію, що сталася через сім поколінь. При королеві Георгові ще один Дарнуей наклав на себе руки і залишив для дружини отруту в келиху з вином. Обидва самогубства сталися ввечері о сьомій годині. Звідси, далєбі, слід зробити висновок, що цей чортяка справді відроджується в кожному сьомому поколінні й, як свідчать вірші, завдає чимало клопоту тій, котра необдумано зважилася вийти за нього заміж.

– Гм, мабуть, не дуже добре має почуватися черговий сьомий спадкоємець, – додав Пейн.

Голос Вуда стихився:

– Той, хто сьогодні приїжджає, – якраз сьомий.

Гаррі Пейн зробив різкий рух, ніби намагаючись скинути з плечей якийсь тягар.

– Про що ми торочимо? Що за маячня? – гукнув він. – Ми освічені люди і живемо, наскільки мені відомо, в освіченому столітті! До того, як я потрапив сюди і надихався цим клятим вогким повітрям, ніколи б не повірив, що зможу всерйоз балакати про такі речі.

– Маєте рацію, – погодився Вуд. – Коли поживеш в цьому підземному замку, багато починаєш бачити в іншому світлі! Мені довелося добряче попітніти над картиною, поки я її реставрував, і, знаєте, вона стала якось дивно діяти на мене. Особа на полотні іноді здається мені живішою, ніж мертвотні обличчя тутешніх мешканців. Вона, немов талісман чи магніт, повеліває стихіями, викликає події та долі. Ви, певна річ, скажете, що це гра уяви?

– Що це за гамір? – раптом спохопився Пейн.

Вони прислухалися, але не почули нічого, крім віддаленого глухого ревіння моря. Потім їм стало здаватися, що крізь цей гуркіт лунає голос, спочатку приглушений, а потім усе виразніший. За мить вони вже були впевнені, що хтось кричав близько біля замку.

Пейн нагнувся і визирнув у низьке овальне віконце, те саме, з якого не було видно нічого, крім віддзеркаленого у воді неба і смужки берега. Але тепер перевернуте зображення якось змінилося. Від навислої тіні берега йшли ще дві темні тіні – відображення ніг людини, котра стояла високо на березі. Крізь вузький віконний отвір виднілися тільки ці ноги, чорніючи на блідому, мертвому тлі вечірнього неба. Голови

не було видно – вона немов ховалася в хмарах, і голос від цього здавався ще страшнішим. Чоловік кричав, а що кричав, не можна було ні розчутити як слід, ні збагнути.

Пейн, змінившись в обличчі, пильно вдивлявся в сутінки й якимось не своїм голосом сказав:

– Як дивно він стоїть!

– Ні, ні! – поспішно прошепотів Вуд. – У дзеркалі все виглядає дуже дивно. Це просто брижі на воді, а вам привиджується.

– Що привиджується? – різко спитав священник.

– Що він кульгає на ліву ногу.

Пейн із самого початку сприйняв овальне вікно, як якесь чарівне свічадо, і тепер йому здалося, що бачить у ньому таємничі образи долі. Крім силуета, у воді окреслювалося ще щось незрозуміле: три тонкі довгі лінії на блідому тлі неба, немов поруч із незнайомцем стояло триноге чудовисько – гігантський павук чи якась птаха. Потім цей образ змінився іншим, реальнішим, Пейн подумав про триногу язичницького жертovníка. Але тут дивний предмет наче випарувався, а людські ноги зникли з поля зору.

Пейн обернувся і побачив бліде обличчя дворецького, рот його був напіввідкритий, і з нього стирчав гидкий єдиний зуб.

– Це він. Пароплав із Австралії прибув сьогодні вранці.

Повертаючись із бібліотеки в більшу вітальню, присутні почули кроки незнайомця, котрий шумно спускався схода-

ми. Прибулець тягнув за собою якісь речі, що складали його невеликий багаж. Побачивши їх, Пейн полегшено засміявся. Таємнича тринога виявилася всього лиш складеним штативом фотоапарата, та й сам чоловік виглядав цілком реально і по-земному. Він був одягнений у вільний темний костюм і сіру фланелеву сорочку, а його важкі черевики доволі нешанобливо порушували тишу старовинних покоїв. Коли ж проминув велику залу, присутні помітили, що той накульгує. Але не це було головним. Пейн і всі присутні не відриваючись вступилися в його обличчя.

Він, мабуть, відчув щось дивне і незручне в тому, як його зустріли, але явно не тямився, в чому річ. Дівчина, заручена з ним, була вродлива і, мабуть, сподобалася нареченому, але водночас ніби злякала його.

Лакей привітав спадкоємця зі старовинною церемонією, але при цьому дивився на нового господаря, як на привида. Погляд священника був непроникним і вже тому діяв гнітюче. Думки Пейна несподівано отримали новий напрямок: у всьому, що відбувається, йому бачилася якась іронія – зловісна іронія в дусі давньогрецьких трагедій. Раніше незнайомиць був для нього дияволом, але дійсність виявилася, мабуть, ще страшнішою: він був втіленням сліпої долі. Здавалося, чоловік прямував до злочину з жахливим незнанням Едипа. До свого родинного замку увійшов повністю безтурботно і спинився, щоб сфотографувати обійстя, але навіть фотоапарат набув раптом схожості з триногою

трагічної піфії.⁸

Однак трохи пізніше, прощаючись, Пейн із подивом помітив, що австралієць не такий уже й байдужий до навколишнього середовища. Він сказав, стихивши голос:

– Не йдіть або хоча б хутко приходьте знову. Ви схожі на живу людину. Від цього будинку у мене кров холоне в жилах.

Коли Пейн вибрався з підземних кімнат і вдихнув на повні груди нічне повітря і свіжий запах моря, йому здалося, що він залишив позаду царство снів, де події нагромаджуються одна на одну тривожно та химерно. Прибуття дивного родича з Австралії здавалося надто вже несподіваним. В його подобі, як у дзеркалі, повторювалися риси обличчя, написані на портреті. Цей збіг лякав Пейна, немов він зустрівся з двоголовим монстром. Утім, не все в цій оселі було жахіттям, і не обличчя австралійця найглибше врзалося йому в пам'ять.

– То ви кажете, – звернувся Пейн до лікаря, коли вони разом йшли піщаним берегом уздовж темніючого моря, – кажете, що є сімейна угода, яка зумовлює заручини цього жевжика з Австралії з панною Дарнуей? Це прямо роман якийсь!

– Історичний роман, – погодився доктор Барнет. – Дарнуей занурилися в сон кілька століть тому, коли існували звичаї, про які ми тепер читаємо тільки в книжках. У них у родині, здається, і справді є стара сімейна традиція поєднувати шлюбом – щоб не дробити родове майно – двоюрідних чи тро-

⁸ Піфія – вішунка та жриця Аполлона в Дельфах.

юридних братів і сестер, якщо вони пасують одне одному за віком. Дуже ідіотська традиція, маю вам сказати. Часті шлюби всередині однієї родини за законом спадковості неминуче призводять до виродження. Може, тому рід Дарнуеїв і занепав.

– Я б не сказав, що слово «виродження» доречне стосовно до всіх членів цієї родини, – сухо зауважив Пейн.

– Так, мабуть, – погодився доктор. – Спадкоємець не схожий на виродка, хоч він і кульгавий.

– Спадкоємець! – зарепетував Пейн, раптом розсердившись без жодної видимої причини. – Ну, знаєте! Якщо, на вашу думку, спадкоємиця схожа на виродка, то у вас у самого збочений смак.

Обличчя медика спохмурніло.

– Вважаю, що про це мені відомо дещо більше, ніж вам, – різко відрубав він.

Вони розійшлися, не зронивши більше ні слова: кожен відчував, що був безглуздо брутальний і тому сам накликав на себе відповідну реакцію. Пейну тепер ніхто не заважав і його думкам також, бо Вуд затримався в замку через якусь справу, пов'язану з картинами.

Пейн нахабно скористався запрошенням трохи переляканого кузена з колоній. За наступні два-три тижні він набагато ближче познайомився з темними покоюми замку Дарнуеїв, утім, треба сказати, що його спроби розважити мешканців замку були спрямовані не лише на австралійського кузена.

Сумна панна Дарнуей не менше була спрагла розваг, і чоловік був готовий на всі лади служити їй. Тим часом совість Пейна була не зовсім спокійна, та й невизначеність становища дещо бентежила його. Минали тижні, а з поведінки нового Дарнуея так і не можна було збагнути, вважає він себе пов'язаним старою угодою чи ні. Австралієць задумливо вештався темними галереями та годинами простоював перед зловісною картиною. Старі тіні будинку-буцегарні вже почали згущуватися над ним, і від його австралійської життєрадісності не залишилося і сліду.

А Пейну все не вдавалося вивідати те, що було для нього найважливішим. Якось він спробував відкрити серце Мартіну Вуду, котрий вовтузився, за своїм звичаєм, з картинами, але розмова не дала нічого нового й обнадійливого.

– Мені здається, вам нема чого пхатися, – відрізав Вуд, – адже вони заручені.

– Я і не буду пхатися, якщо вони заручені. Але чи існують ці заручини? З панною Дарнуей я про це, природно, не балакав, але часто бачу її, і мені ясно, що вона не вважає себе нареченою, хоча, може, і допускає думку, що якась угода існувала. А кузен – той узагалі мовчить і робить вигляд, ніби нічого не було і немає. Така невизначеність жорстоко відгукується на всіх.

– І в першу чергу на вас, – різко зауважив Вуд. – Але якщо хочете знати, що я думаю про це, то прошу дуже, я скажу: гадаю, він просто боїться.

– Боїться, що йому відмовлять? – здивувався Пейн.

– Ні, що погодяться, – відповів Вуд. – Та не дивіться на мене такими страшними очима! Я зовсім не хочу сказати, що він боїться панну Дарнуей. Він боїться картини.

– Картини? – перепитав Пейн.

– Прокляття, пов'язаного з картиною. Хіба не пам'ятаєте напис, де йдеться про фатум Дарнуеїв?

– Пам'ятаю, пам'ятаю. Але погодьтеся, навіть долю Дарнуеїв не можна тлумачити двояко. Спочатку ви казали, що я не маю права на щось розраховувати, бо існує угода, а тепер торочите, що угода не може бути виконана тому, що існує прокляття. Але якщо прокляття знищує угоду, то чому вона пов'язана ним? Якщо молодята бояться одружитися, отже, кожен із них вільний у своєму виборі – і казочці кінець. З якого дива я маю зважати на їхні родинні звичаї більше, ніж вони самі? Ваша позиція видається мені хиткою.

– Що й казати, тут сам дідько ногу зломить, – роздратовано сказав Вуд і знову застукав молотком по підрамнику.

Й ось якось уранці новий спадкоємець порушив свою довгу та незбагненну мовчанку. Зробив він це дещо несподівано, з властивою йому прямою, але явно з найчесніших мотивів. Молодик відкрито попросив поради, і ні в когось одного, як Пейн, а відразу в усіх. Він звернувся до всієї громади, немов депутат парламенту до виборців, «розкрив карти», як сказав він сам. На щастя, молода господиня замку при цьому не була присутня, що дуже втішило Пейна. Втім,

треба сказати, австралієць діяв щиросердно, йому здавалося цілком природним звернутися за допомогою. Він зібрав щось на зразок сімейної ради і поклав, вірніше, жбурнув свої карти на стіл із відчаєм людини, котра дні і ночі безперервно і безуспішно б'ється над нерозв'язним завданням. Відтоді як він прибув сюди, минуло трохи часу, але тіні замку, низькі вікна та темні галереї дивним чином змінили австралійця – збільшили схожість, думка про яку не залишала всіх.

П'ятеро чоловіків, в тому числі і лікар, сиділи навколо столу, і Пейн неухважно подумав, що єдина яскрава пляма в кімнаті – його власний смугастий піджак і руде волосся, бо священик і старий слуга були в чорному, а Вуд і Дарнуей завжди носили темно-сірі, майже чорні костюми. Мабуть, саме цей контраст і мав на увазі молодий Дарнуей, назвавши Пейна єдиною в маєтку живою людиною. Але тут Дарнуей круто обернувся в кріслі і став промовляти. Художник відразу допетрав, що мова піде про найстрашніше та найважливіше на світі.

– Чи є в усьому цьому хоч крихта правди? – сумнівався новий спадкоємець. – Ось питання, яке я весь час задаю собі, задаю до того часу, поки думки не починають мутніти в мене в голові. Ніколи не припускав, що зможу міркувати про такі речі, але мізкую про портрет, про написи і про збіги, або... називайте це як заманеться – весь ціпенію. Чи можна в це вірити? Чи існує прокляття Дарнуейів, чи все це дика, безглузда випадковість? Я маю право одружитися чи цим

накличу на себе і ще на одну людину щось темне, страшне та невідоме?

Його блукаючий погляд ковзнув по присутніх і зупинився на спокійному обличчі священника. Здавалося, він тепер звертався тільки до нього. Тверезомислячого та здорового Пейна обурило, що чоловік, котрий повстав проти забобонів, просить допомоги у вірного служителя забобон. Художник сидів поруч із Дарнуеем і втрутився, перш ніж слуга Божий устиг відповісти.

– Збіги ці і справді дивні, – сказав Пейн із показною недбалістю. – Але ж усі ми...

Він раптом замовк, немов громом уражений.

Почувши слова художника, Дарнуей різко обернувся, ліва брова в нього сіпнулася, і на мить Пейн побачив перед собою обличчя з портрета. Зловісна схожість була настільки вражаюча, що всі мимоволі сіпнулися. У старого слуги вирвався глухий стогін.

– Ні, це безнадійно, – хрипко зітхнув він. – Ми зіткнулися з чимось дуже лиховісним.

– Так, – тихо погодився священник. – Ми справді зіткнулися з чимось страшним, найстрашнішим із усього, що я знаю, – з дурістю.

– Як ви сказали? – спитав Дарнуей, не зводячи з нього очей.

– Я сказав: із дурістю, – повторив священник. – Досі я не втручався, бо це не моя справа. Я тут людина стороння,

тимчасово замінюю священика в тутешній парафії і в замку бував як гість на запрошення панни Дарнуей. Але якщо хочете знати мою думку, що ж, охоче її оприлюдню. Звісно, ніякого прокляття Дарнуейів немає, і ніщо не заважає вам одружитися за власним вибором. Жодній людині не може бути призначено зробити навіть найменший гріх, не кажучи вже про такий страшний, як убивство чи самогубство. Вас не можна змусити чинити проти совісті тільки тому, що ваше прізвище Дарнуей. У будь-якому разі, не більше, ніж мене, бо моє – Браун. Прокляття Браунів, – додав він не без іронії, – або ще краще – «зловісний фатум Браунів».

– І ви, – здивувався австралієць, – радите мені саме так думати про це?

– Раджу вам думати про щось інше, – весело пояснив священик.

– Чому ви покинули перспективне мистецтво фотографії? Куди подівся ваш апарат? Тут, унизу, певна річ, занадто темно, але на горішньому поверсі, під широкими склепіннями, можна влаштувати чудову фотостудію. Кілька робітників миттю спорудять там скляний дах.

– Та що ви! – запротестував Вуд. – Уже від вас я найменше чекав такого блюзнірства стосовно прекрасних готичних склепінь! Вони – чи не найкраще з того, що ваша релігія дала світові. Здавалося б, ви маєте з повагою ставитися до архітектури. І ніяк не збагну, звідки у вас така пристрасть до фотографії?

– У мене пристрасть до денного світла, – відповів патер Браун. – Особливо тут, де його так мало. Фотографія ж пов’язана зі світлом. А якщо ви не втямили, що я готовий зрівняти з землею всі готичні склепіння в світі, щоб зберегти спокій хоча б однієї людської душі, то ви знаєте про мою релігію ще менше, ніж вам здається.

Австралієць зіп’явся на ноги, немов відчув несподіваний приплив сил.

– Оце я розумію! Ось справжні слова! – заволав він. – Хоча, зізнатися, ніяк не очікував почути таке від вас. Знаєте що, любий патере, я ось візьму і зроблю одну штукенцію – доведу, що ще не зовсім втратив глузд.

Старий слуга не зводив з нього переляканого, настороженого погляду, немов у бунтарському пориві молодика зачїлася загибель.

– Боже, – пробурмотів він, – що ви хочете зробити?
– Сфотографувати портрет, – відказав Дарнуей.

Не минуло, проте, і тижня, а грозові хмари катастрофи знову нависли над замком і, затьмаривши сонце розсудливості, до якого марно звертався священик, знову занурили господа в чорну темряву долі. Обладнати студію виявилось зовсім неважко. Вона нічим не відрізнялася від будь-якої іншої студії – порожня, простора і наповнена денним світлом. Але коли людина потрапляла туди відразу з тіні нижніх кімнат, їй починало здаватися, що миттєво перенеслася з темного минулого в блискуче майбутнє.

На пропозицію Вуда, котрий добре знав замок і вже відмовився від своїх естетичних претензій, невелику кімнату, вцілілу серед руїн другого поверху, перетворили в затемнену лабораторію. Дарнуей, віддалившись від денного світла, подовгу порався тут при світлі червоного ліхтаря. Вуд якось сказав сміючись, що червоне світло примирило його з вандалізмом – тепер ця кімната з кривавими відблисками на стінах стала не менш романтичною, ніж печера алхіміка.

У день, вибраний Дарнуеем для фотографування таємничого портрета, він прокинувся зі сходом сонця й єдиними гвинтовими сходами, що з'єднували нижній поверх із горішнім, переніс портрет із бібліотеки в свою студію. Там встановив його не на мольберті, а, навпаки, поставив на штатив фотоапарата. Пояснив, що хоче продати світліну з портрета одному відомому антиквару, котрий писав колись про старовинні речі в замку Дарнуей. Але всім було ясно, що антиквар – тільки зачіпка, за якою ховається щось серйозніше.

Це був такий собі духовний поєдинок – якщо не між Дарнуеем і бісівською картиною, то, у будь-якому разі, між Дарнуеем і його сумнівами. Австралієць хотів зіштовхнути тверезу реальність фотографії з темною містикою портрета і переконатися, чи не розсіє сонячне світло нового мистецтва нічні тіні старого.

Можливо, саме тому Дарнуей і вважав за краще робити все сам, без сторонньої допомоги, хоча через це йому довелося витратити набагато більше часу. У будь-якому разі, ті,

хто заходив до нього в кімнату, зустрічали не дуже привітний прийом. Господар метушився біля свого апарата і ні на ко-го не звертав уваги. Пейн приніс йому обід, оскільки Дарну-ей відмовився зійти вниз. Якийсь час по тому слуга вперше ступив на корабель і знайшов тарілки порожніми, але коли їх тарабанив, то замість подяки почув лише невиразне му-кання.

Пейн піднявся уточнити, як ідуть справи, але незабаром пішов, позаяк фотограф був явно не розташований до балач-ки. Зазирнув нагору і патер Браун – він хотів вручити Дар-нуею лист від антиквара, котрому планувалося послати ре-продукцію портрета – але поклав лист у порожню ванночку для прояву плівок, а сам спустився вниз, зі своїми думка-ми про великий скляний покій, наповнений денним світлом і пристрасною завзятістю. Про світ, який, у цьому випадку, був створений ним самим, він не поділився ні з ким.

Утім, незабаром довелося згадати, що священник останнім зійшов єдиними в оселі сходами, що сполучають два повер-хи, залишивши нагорі порожню кімнату і самотнього чоло-віка. Гості та домашні зібралися у вітальні, що примикала до бібліотеки, біля масивного годинника з чорного дерева, схожого на гігантську труну.

– Ну, й як там Дарнуей? – спитав Пейн трохи згодом. – Ви ж нещодавно були у нього?

Патер Браун провів рукою по чолі.

– Зі мною коїться щось зле, – із сумною посмішкою сказав

він. – Але, може, мене засліпило яскраве світло, і я не все бачив як слід. Але, чесне слово, в силуеті апарата мені на мить здалося щось дуже дивне.

– Так, адже це його кульгаюча нога, – поспішно відповів Барнет. – Абсолютно ясно.

– Що ясно? – спитав Пейн різко, але водночас стишивши голос. – Мені особисто далеко не все ясно. Що нам відомо? Що у нього з ногою? І що було з ногою у його пращура?

– Якраз про це і йдеться в книзі, яку я знайшов в сімейних архівах, – повідомив Вуд. – Зачекайте, я вам зараз її принесу. І він зник у бібліотеці.

– Пан Пейн, гадаю, даремно поставив це запитання, – спокійно зауважив священик.

– Зараз я вам усе поясню, – промовив Пейн ще тихіше. – Врешті-решт, немає ж нічого на світі, чому не можна було б підшукати цілком розумне пояснення. Будь-яка людина може загризуватися під портрет. А що ми знаємо про Дарнуея? Поводиться він якось незвично...

Усі здивовано глянули на нього, і тільки слуга Божий, здавалося, був незворушний.

– Річ у тім, що портрет ніколи не фотографували, – сказав він. – Ось Дарнуей і хоче це зробити. Не бачу тут нічого незбагненного.

– Усе пояснюється дуже просто, – сказав Вуд із посмішкою, він тільки-но повернувся і тримав у руках книжку.

Але не встиг художник скінчити, як у великому чорно-

му годиннику щось клацнуло – один за одним послідувало сім розмірених ударів. Одночасно з останнім нагорі почувся гуркіт, він струсонув увесь будинок, наче удар грому. Патер Браун кинувся до гвинтових сходів і вибіг на перші дві сходинки, перш ніж почув цей гул.

– Боже милий! – мимоволі вирвалося у Пейна. – Він там зовсім сам-один!

– Так, ми знайдемо його там самого, – не обертаючись сказав священник і зник нагорі.

Всі інші, очунявши після першого потрясіння, стрімголов кинулися вгору сходами і справді знайшли Дарнуея на самоті. Він був розпростертий на підлозі серед уламків зруйнованого апарата. Три довгі ноги штатива смішно та страшно стирчали в різні боки, а чорна, викривлена нога самого Дарнуея безпорадно витягнулася на підлозі. На мить ця темна купа видалася всім жахливим павуком, що стиснув у своїх обіймах людину.

Досить було одного дотику, щоб переконатися: Дарнуей був мертвий. Тільки портрет стояв неушкоджений на своєму місці, й його очі палали зловісною посмішкою.

Через годину патер Браун намагався повернути лад у маєток і натрапив на слугу, котрий щось бурмотів собі під ніс так само монотонно, як відстукував час годинник, що пробив сьому годину. Слів священник не розчув, але він і так знав, що повторює стариган:

У сьомому спадкоємцю відроджуся знову,
О сьомій годині зникну в нікуди.

Він хотів було сказати щось втішне, але старий слуга раптом отямився, обличчя його спотворилося гнівом, бурмотіння перейшло в зойк.

– Це все ви! – волав він. – Ви і ваше денне світло! Може, ви й тепер скажете, що немає ніякого прокляття Дарнуєїв!

– Я скажу те ж, що і раніше, – м'яко відказав патер Браун. – І, помовчавши, додав: – Сподіваюся, ви виконаєте останнє бажання бідного Дарнуея і простежите за тим, щоб світлина все ж потрапила за призначенням.

– Світлина! – бідкався медик. – А яка від неї користь? До речі, як не дивно, але ніякої фотографії немає. Мабуть, він так і не зробив її, хоча цілий день прововтузився з апаратом.

Патер Браун різко обернувся.

– Тоді зробить її самі, – сказав він. – Бідний Дарнуей мав цілковиту слухність: портрет треба сфотографувати. Це вкрай важливо.

Коли лікар, священник та обидва художники покинули будинок і похмурою процесією повільно йшли через брунатно-жовті піски, спочатку всі мовчали, мов приголомшені ударом. І правда, було щось подібне на грім серед ясного неба в тому, що дивне пророцтво здійснилося саме в той момент, коли про нього найменше згадували, коли медик і священник були сповнені розсудливістю, а кімната фотографа

наповнена денним світлом. Вони могли скільки заманеться тверезо мислити та міркувати, але сьомий спадкоємець повернувся серед білого дня і о сьомій годині серед білого дня загинув.

– Тепер, мабуть, ніхто вже не буде сумніватися в існуванні прокляття Дарнуєїв, – зронив Мартін Вуд.

– Я знаю одну людину, котра буде, – різко відповів медик. – З якого дива я маю піддаватися забобонам, якщо ко-мусь спало на гадку вкоротити собі життя?

– То ви вважаєте, що Дарнуей вчинив самогубство? – спитав священик.

– Я впевнений в цьому, – підтвердив лікар.

– Може, і так...

– Він був сам нагорі, а поруч у темній кімнаті лежав цілий набір отрут. До того ж це притаманно Дарнуеям.

– Отже, ви не вірите в сімейне прокляття?

– Я вірю тільки в одне сімейне прокляття, – сказав доктор, – в їхню спадковість. Я вам уже казав. Вони всі якісь божевільні. Інакше і бути не може: коли у вас від нескінченних шлюбів усередині однієї родини кров застоюється в жилах, як вода в болоті, ви неминуче приречені на виродження, подобається вам це чи ні. Закони спадковості – невблаганні, науково доведені істини не можуть бути спростовані. Розум Дарнуєїв розпадається, як розпадається їхнє родове гніздо, поглинене морем і солоним повітрям. Самогубство... Природно, він наклав на себе руки. Більше того: всі в цій родині

рано чи пізно скінчать так само. І це ще найкраще з усього, що вони можуть вдіяти.

Поки медик так міркував, в пам'яті Пейна з дивовижною ясністю виникло обличчя доньки Дарнуеїв: виступила з непроникної темряви маска – бліда, трагічна, але сповнена сліпучої, майже безсмертної вроди. Пейн відкрив було рот, хотів щось сказати, але відчув, що не може вимовити ні слова.

– Звісно, – сказав патер Браун лікареві. – То ви, отже, все ж таки вірите у приреченість?

– Тобто як це «вірите у приреченість»? Я вірю тільки в те, що самогубство в цьому випадку було неминуче, – воно зумовлене науковими факторами.

– Зізнатися, не бачу, чим ваше наукове марновірство краще за забобони містичні, – обурився священник. – Обидва вони перетворюють людину в паралітика, нездатного і пальцем поворухнути, щоб подбати про своє життя та душу. Напис свідчив, що Дарнуеї приречені на загибель, а ваш науковий гороскоп стверджує, що вони приречені на самогубство. І в тому, і в іншому випадку вони виявляються рабами.

– Пригадую, ви казали, що дотримуетесь раціонального погляду на ці речі, – сказав доктор Барнет. – Хіба ви не вірите в спадковість?

– Я казав, що вірю в денне світло, – пояснив священник голосно та чітко. – І не маю наміру вибирати між двома підземними ходами забобонів – обидва вони ведуть у темряву. Ось вам доказ: ви всі навіть не здогадуєтеся про те, що на-

справді сталося в оселі.

– Маєте на увазі самогубство? – поцікавився Пейн.

– Маю на увазі вбивство, – відрубав патер Браун. І хоча він сказав це тільки трохи голосніше, голос його, здавалося, прокотився по всьому берегу. – Так, це було вбивство. Але вбивство, вчинене людською волею, яку Господь Бог зробив вільною.

Що на це відказали інші, Пейн так ніколи і не дізнався, бо слово, вимовлене священиком, дуже дивно подіяло на нього: воно його схвилювало, буцімто закличний звук фанфар, і прикувало до місця.

Супутники Пейна пішли далеко вперед, а він усе ще стояв нерухомо – один серед піщаної рівнини. Кров забурлила в жилах чоловіка, і волосся, як то кажуть, заворушилося на голові. Водночас маляра охопило якесь незрозуміле щастя.

Психологічний процес – занадто складний, щоб у ньому розібратися, – привів його до рішення, яке ще не піддавалося аналізу. Але воно несло з собою звільнення. Постоявши трохи, чоловік обернувся і повільно пішов назад, через піски, до обійстя Дарнуеїв.

Рішучими кроками, від яких затремтів старий міст, подорожній перетнув рів, спустився сходами, минув усю анфіладу темних покоїв і нарешті досяг тієї кімнати, де Аделаїда Дарнуей сиділа в ореолі блілого світла, що падало з овального вікна, немов свята, всіма забута та покинута в долині смерті. Панночка підняла на візитера очі, і здивування, що

з'явилося на її обличчі, зробило його ще дивнішим.

– Що трапилося? – спитала вона. – Чому ви повернулися?

– Я повернувся за сплячою красунею, – пояснив він, і в голосі його почувся сміх. – Цей старий замок поринув у сон багато років тому, як каже лікар, але вам не слід прикидатися старою. Ходімо нагору, до світла, і вам відкриється правда. Я знаю одне слово, страшне слово, яке зруйнує злі чари.

Вона нічого не збагнула з того, що їй сказали. Однак підвелася, пішла за гостем через довгу залу, піднялася сходами і вийшла з дому під вечірне небо. Покинутий, спорожнілий парк спускався до моря. Старий фонтан із скульптурою тритона ще стояв на своєму місці, але вже весь позеленів від часу, і з висохлого рогу в порожній басейн давно вже не лилася вода. Пейн багато разів бачив цей сумний силует на тлі вечірнього неба, і він завжди здавався йому втіленням утраченого щастя. Мине ще трохи часу, міркував Пейн, і басейн знову наповниться водою, але це буде мутно-зелена гірка вода моря, квіти захлинуться в ній і загинуть серед густих чіпких водоростей. І донька Дарнуєїв побереться – побереться зі смертю та долею, глухою та безжальною, як море. Однак тепер Пейн сміливо поклав велику руку на бронзового тритона і трясонув ним так, немов хотів скинути з п'єдесталу зловісне божество мертвого парку.

– Про що ви? – спокійно поцікавилася дівчина. – Що це за слово, яке звільнить нас?

– Це слово – «вбивство», – відказав він, – і воно несе з со-

бою звільнення, чисте, як весняні квіти. Ні-ні, не подумайте, що я вбив когось. Але після страшних снів, що мучили вас, звістка, що хтось може бути вбитий, уже сама по собі – звільнення. Не розумієте? Весь цей жах, у якому ви жили, виходив від вас самих. Фатум Дарнуеїв був у самих Дарнуеях. Він розпускався, як страшна отруйна квітка. Ніщо не могло позбавити від нього, навіть щаслива випадковість. Він був невідворотний, чи то коли йшлося про старі перекази Вейна, чи про новомодні теорії Барнета... Але чоловік, котрий загинув сьогодні, не став жертвою містичного прокляття чи спадкового божевілля. Його вбили. Певна річ, це – велике нещастя, *requiescat in pace*.⁹ Але це і щастя, бо воно прийшло зовні, як промінчик денного світла.

Раптом дівчина посміхнулася.

– Здається, я втямила, хоча ви й балакаєте, як навіженець. Хто ж його вбив?

– Не знаю, – відповів він спокійно. – Але патер Браун знає. І він сказав, що вбивство скоїла свобода – вільна, як цей морський вітер.

– Патер Браун – дивовижний чоловік, – промовила панночка не відразу. – Тільки він один якось оживляв моє життя, до того часу, поки...

– поки що? – перепитав Пейн, рвучко нахилився до дівчини і так штовхнув бронзове чудовисько, що воно хитнулося на своєму п'єдесталі.

⁹ Спочивай в мирі (*лат.*).

– Не з’явилися ви, – докінчила вона і знову посміхнулася.

Так прокинувся старий замок. У нашій розповіді не маємо наміру описувати всі стадії цього пробудження, хоча багато чого сталося ще до того, як на березі спочило. Коли Гаррі Пейн нарешті знову подався додому, він був сповнений такого щастя, яке тільки можливе в цьому тлінному світі. Чоловік ішов через темні піски – ті самі, за якими часто швендявся в такій важкій тузі, але тепер у ньому все раділо, як море в годину повного припливу.

Молодик уявляв собі, що замок знову потопає в квітах, бронзовий тритон виблискує, як золотий божок, а басейн наповнений прозорою водою або вином. І весь цей блиск, все це цвітіння розкрилися перед ним завдяки слову «вбивство», сенсу якого він все ще не тямив. Просто взяв його на віру і вчинив мудро – адже він був одним із тих, хто чутий до голосу правди.

Минуло більше місяця, і Пейн нарешті повернувся в свій лондонський будинок, де у нього була призначена зустріч із патером Брауном. Художник привіз з собою репродукцію портрета. Його серцеві справи просувалися успішно, наскільки дозволяла тінь нещодавньої трагедії. Тому вона і не дуже затьмарювала його душу, втім, чоловік усе ж пам’ятав, що це – тінь сімейної катастрофи.

Останнім часом йому довелося займатися дуже багатьма справами, і лише після того, як життя в обійсті Дарнуеїв повернулося в свою колію, а фатальний портрет був поміщений

на колишнє місце в бібліотеці, йому вдалося сфотографувати картину при спалаху магнію. Але перед тим, як відіслати знімок антикварові, молодик привіз показати його священнику, котрий настійно просив про це.

– Ніяк не збагну вас, патере Браун, – дивувався Пейн. – У вас такий вигляд, ніби ви давно розгадали цю загадку.

Священик пригнічено похитав головою.

– У тому й річ, що ні, – зітхнув він. – Мабуть, я непрохідно дурний, бо не розумію, абсолютно не тямлю однієї найелементарнішої деталі в цій історії. Все ясно до певного моменту, але потім... Дайте-но мені поглянути на світлину. – Він підніс її до очей і короткозоро примружився. – Чи немає у вас лупи? – спитав він за мить.

Пейн дав йому лупу, і священик став пильно розглядати фотографію, потім сказав:

– Погляньте, ось тут книга, на полиці, біля самої рами портрета... Читайте назву «Життя папесси Йоанни». Гм, цікаво... Стоп! А он і інша над нею, щось про Ісландію. Так і є! Господи! І виявити це таким дивним чином! Який же я віслик, що не помітив цього раніше, ще там!

– А що ви таке виявили? – нетерпляче спитав Пейн.

– Остання ланка, – пояснив патер Браун. – Тепер мені все ясно, тепер я збагнув, як розгорталася вся ця сумна історія із самого початку і до самого кінця.

– Але як ви про це дізналися? – наполягав Пейн.

– Дуже просто, – з посмішкою відповів священик. – У біб-

ліотеці Дарнуеїв є книги про папессу Йоанну і про Ісландію, і ще одна, назва якої, як я бачу, починається словами «Релігія Фрідріха...», а як закінчується, – не так уже й важко здогадатися.

Потім, помітивши нетерплячку свого співбесідника, священник заговорив уже серйозніше, і посмішка зникла з його обличчя.

– Власне кажучи, ця подробиця не така вже істотна, хоча вона і виявилася останньою ланкою. У цій справі є деталі набагато дивніші. Почнемо з того, що, природно, дуже здивує вас: Дарнуей помер не о сьомій годині вечора. Він був мертвий зі самого ранку.

– Здивує, знаєте, занадто м'яко сказано, – похмуро зронив Пейн, – адже і ви, і я чули, як він цілий день човгав по кімнаті.

– Чули, але не бачили, – спокійно заперечив патер Браун. – Ми обидва бачили чи, правильніше, припускали, що бачимо, як він весь день вовтузився зі своїм апаратом. Але хіба на голові у нього не було темного покривала, коли ви заходили до кімнати? Коли я туди зайшов – це було так. Не даремно ж мені здалося щось дивне в його силуеті. Справа тут не в тому, що він був кульгавий, а скоріше в тому, що він кульгавим не був. Він був одягнений в такий же темний костюм. Але якщо ви побачите людину, котра намагається прийняти позу, властиву іншій, то вам обов'язково кинеться в очі певна напруженість і неприродність силуету.

– Ви хочете сказати, – стрепенувся Пейн і сіпнувся, – що це був не Дарнуей?

– Це був убивця, – сказав патер Браун. – Він убив Дарнуея ще на світанку і сховав труп у темній кімнаті, а вона – ідеальний сховок, бо туди зазвичай ніхто не заходить, а якщо і зазирне, то все одно нічого не побачить. Але о сьомій годині вечора вбивця кинув труп на підлогу, щоб можна було все пояснити прокляттям Дарнуеїв.

– Але даруйте! – вигукнув Пейн. – Який йому був сенс цілий день стерегти мертве тіло? Чому він не вбив його о сьомій годині вечора?

– Дозвольте мені, своєю чергою, поставити вам одне запитання, – відповів священник. – Чому портрет так і не був сфотографований? Бо злочинець поспішив убити Дарнуея ще до того, як той встиг зробити це. Йому, далєбі, було важливо, щоб фотографія не потрапила до антиквара, бо той добре знав реліквії цього будинку.

Запала мовчанка, потім священник продовжив тихішим голосом.

– Хіба ви самі не бачите, як усе це просто? Ви ж свого часу зробили одне припущення, але дійсність виявилася ще простішою. Ви сказали, що будь-яка людина може надати собі схожості з портретом. Але ж ще легше надати портрету схожості з людиною... Коротко кажучи, ніякого фатуму Дарнуеїв не існує. Не було старовинної картини, не було старовинного напису, не було переказу про чоловіка, котрий відібрав

життя у своєї дружини. Але був інший чоловік, дуже жорстокий і дуже розумний, котрий хотів відібрати життя у свого суперника, щоб викрасти його наречену. – Священик сумно посміхнувся Пейну, немов заспокоюючи його. – Ви, либонь, зараз подумали, що я маю на увазі вас, – усміхнувся він. – Та не тільки ви відвідували цей будинок із романтичних спонукань. Ви знаєте цього чоловіка, або, точніше, гадаєте, що знаєте. Але є темні безодні в душі Мартіна Вуда – художника та шанувальника старовини, про які ніхто з його знайомих навіть не здогадується. Пам'ятаєте, що його запросили в замок, аби реставрувати картини? Мовою трухлявих аристократів це означає, що він мав дізнатися і доповісти Дарнуеям, які скарби ті мають у своєму розпорядженні. Вони нітрохи б не здивувалися, якби в замку виявився портрет, якого раніше ніхто не помічав. Але тут потрібен талант, а Вуд його має. Мабуть, він мав рацію, коли казав, що якщо це не Гольбейн, то майстер, котрий не поступається йому геніальністю.

– Я вражений, – сказав Пейн, – але дуже багато мені ще невтямки. Звідки він дізнався, як виглядає Дарнуей? Яким чином убив його? Лікарі так і не допетрали причину смерті.

– У панни Дарнуей була фотографія австралійця, яку він надіслав їй ще до свого приїзду, – сказав священик. – Ну, а коли стало відомо, як виглядає новий спадкоємець, Вуду неважко було дізнатися й усе інше. Ми не знаємо багатьох деталей, але про них можна здогадатися. Пам'ятаєте, що він часто допомагав Дарнуею в темній кімнаті, але ж там дуже

легко, скажімо, вколоти людину отруєною голкою, коли до того ж під рукою є всілякі отрути. Ні, труднощі не в цьому. Мене мучило інше: як Вуд примудрився бути одночасно в двох місцях? Яким чином зумів витягнути труп із темної кімнати і так притулити його до апарата, щоб той упав через кілька секунд, і водночас шукати в бібліотеці книжку? І я, старий телепень, не здогадався поглянути уважніше на книжкові полиці! Тільки зараз, завдяки щасливому випадку, я виявив ось на цій фотографії найпростіший факт – книгу про папессу Йоанну.

– Ви приберегли насамкінець найтаємничішу зі своїх загадок, – втішився Пейн. – Який стосунок до цієї історії може мати папесса Йоанна?

– Не забудьте і про книгу про Ісландію, а також про релігію якогось Фрідріха. Тепер усе питання тільки в тому, що за людина був покійний лорд Дарнуей.

– І це все? – розгубився Пейн.

– Він був великий оригінал, освічений і мав почуття гумору. Як людина освічена, він, звісно, знав, що ніякої папесси Йоанни ніколи не існувало. Як людина з почуттям гумору, він цілком міг вигадати назву «Змії Ісландії», бо їх також немає в природі. Я насмілюся відновити третю назву «Релігія Фрідріха Великого», якої також ніколи не існувало. Так ось, чи не здається вам, що всі ці назви якнайкраще підходять до видань, які зовсім і не книжки, або, правильніше, до книжкових полиць, які не книжкові полиці.

– Годі! – вигукнув Пейн. – Я збагнув. Це потаємні сходи...

– ...що ведуть нагору, в ту кімнату, яку Вуд сам обрав для лабораторії, – закінчив священник. – Так, саме потаємні сходи, і нічого тут не вдієш. Усе виявилось вельми банальним і дурним, а найдурніший – я, бо не розгадав цього відразу. Ми всі попалися на гачок старовинної романтики – були тут і занепалі шляхетні родини, і руйнація родинного гнізда. Тож хіба могло обійтися без потаємного ходу! Це була схованка католицьких священників, і, чесне слово, я заслужив, щоб мене туди запроторили.

Пес-віщун

– Так, – сказав патер Браун, – собаки – гарні створіння, тільки не плутайте створіння з Творцем.

Балакучі люди часто неуважні до слів інших. Навіть пишномовність їхня часом обертається тупістю. Приятель і співрозмовник священика, запальний молодик на прізвище Фінзах, постійно готовий був скинути на слухача цілу лавину історій і думок, його блакитні очі завжди палали, а світлі кучері, здавалося, були відкинуті з чола не щіткою для волосся, а бурхливим вихором світського життя. І все ж він зам'явся і замовк, не в змозі розкусити простенький каламбур патера Брауна.

– Ви хочете сказати, що їм приділяють забагато уваги? – спитав він. – Навіть не знаю. Це дивовижні істоти. Часом мені здається, що вони знають набагато більше за нас.

Священик мовчав, продовжуючи ласкаво, але дещо неуважно погладжувати по голові великого мисливського собаку, якого привів гість.

– До речі, – знову заповзявся Фінзах, – у тій справі, про яку прийшов вам розповісти, бере участь і пес. Це одна з тих справ, які називають заплутаними. Дивна історія, але мені здається, що найдивніша в ній – поведінка тварини. Хоча в цій справі все загадкове. Перш за все, як можна було вбити старого Дрюса, коли в альтанці, крім нього, нікого не було?

Рука патера Брауна на мить застигла, він перестав гладити собаку.

– То це трапилось в альтанці? – спитав він байдуже.

– А ви не читали про це в часописах? – здивувався Фінзах. – Зачекайте, я, здається, захопив із собою одну замітку, там є всі подробиці.

Він витягнув з кишені газетну шпальту і простягнув її патерові Брауну, котрий тут же взявся читати, тримаючи публікацію в одній руці біля самого носа, а іншою так само неухважно погладжуючи тварину. Він ніби був живою ілюстрацією притчі про чоловіка, права рука котрого не відає, що чинить ліва.

«Історії про загадкові вбивства, коли труп знаходять у наглухо закритому будинку, а вбивця зникає невідомо яким чином, не видаються такими вже неймовірними в світлі вражаючих подій, що мали місце в Кренстоні на морському узбережжі Йоркшира. Житель цієї місцини полковник Дрюс був убитий ударом стилета в спину, а зняряддя вбивства не було виявлене ні на місці злочину, ні деінде в околицях.

Утім, проникнути в альтанку, де помер полковник, було неважко – вхід у неї відкритий, і впритул до порога підбігає стежина, що сполучає альтанку з садибою. Водночас цілком зрозуміло, що непомітно увійти в альтанку вбивця не міг, позаяк і стежка, і двері постійно перебували в полі зору кількох свідків, котрі підтверджують свідчення один одного. Альтанка стоїть

у дальньому кутку саду, де жодних хвірток і перелазів немає. По обидва боки стежки ростуть високі квіти, посаджені так густо, що через них не можна пройти, не залишивши слідів. І квіти, і доріжка підходять до самого входу в альтанку, і зовсім неможливо підібратися туди непомітно якимось обхідним шляхом.

Патрік Флойд, секретар убитого, заявив, що бачив весь сад із тієї миті, коли полковник Дрюс востаннє з'явився на порозі альтанки, і до того моменту, коли був знайдений труп, весь цей час стояв на самій горі драбини і підстригав живопліт. Його слова підтверджує донька вбитого, Дженет Дрюс, котра сиділа на терасі і бачила Флойда за роботою. Певною мірою її свідчення підтверджує і Дональд Дрюс, її брат, котрий, проспавши допізна, визирнув, ще в халаті, з вікна своєї спальні. І, врешті, всі ці свідчення збігаються зі свідченнями сусіди Дрюса, доктора Валантена, котрий ненадовго зайшов до них і розмовляв на терасі з панною Дрюс, а також свідченнями нотаріуса, пана Обрі Трейла. Вочевидь, він останнім бачив полковника живим, за винятком, звісно, вбивці.

Всі ці свідки одноставно стверджують, що події розвивалися наступним чином: приблизно о пів на третю пополудні панна Дрюс зайшла в альтанку спитати у батька, коли той буде пити чай. Полковник відповів, що чай пити не буде, бо чекає свого юриста Трейла, котрого і велів прислати до себе, коли той з'явиться. Дівчина вийшла і, зустрівши на доріжці пана Трейла, відіслала його до вітця. Правник пробув в альтанці десь

із півгодини, причому полковник відпровадив гостя до порога і, судячи з усього, перебував не тільки в доброму здоров'ї, але й у чудовому гуморі. Незадовго до того пан Дрюс розсердився на сина, дізнавшись, що той ще не вставав після нічної гульні, але досить швидко заспокоївся і надзвичайно люб'язно зустрів і нотаріуса, і двох племінників, котрі приїхали до нього на гостину на один день.

Поліція не стала допитувати племінників, оскільки в той час, коли сталася трагедія, вони були на прогулянці. За чутками, полковник не годився з доктором Валантенем, утім, лікар забіг лише на хвилинку побачитися з панною Дрюс, щодо котрої, либонь, мав найсерйозніші наміри.

За словами пана Трейла, полковник залишився в альтанці сам-один, це підтвердив і пан Флойд, котрий, залишаючись на своєму сідалі, зазначив, що в альтанку більше ніхто не заходив. Через десять хвилин панна Дрюс знову вийшла в сад і, ще не дійшовши до альтанки, побачила на підлозі тіло батька: на полковнику був білий полотняний френч, помітний здалеку. Дівчина зойкнула, збіглися всі інші і виявили, що полковник лежить мертвий біля перекинутого плетеного крісла. Доктор Валантен, котрий ще не встиг відійти задалеко, встановив, що удар було завдано якимось гострим зняряддям на кшталт стилета, встромленого під лопатку, що проштрикнув серце. У пошуках такого зняряддя поліція обшукала всю околицю, але нічого не виявила».

– То на полковнику був білий френч? – спитав патер Браун, відкладаючи замітку.

– Так, він звик до такого одягу в тропіках, – дещо сторопівши, відповів Фінзах. – Із ним там траплялися цікаві речі, він сам розповідав. До слова, Валантена він, мені здається, не любив тому, що і той служив у тропіках. Уже не знаю, чому, але так мені здається. У цій справі все загадкове. Замітка достатньо правдиво викладає всі обставини вбивства. Мене там не було, коли виявили труп, – ми з племінниками Дрюса якраз пішли на прогулянку й узяли з собою собаку, пам'ятаєте, того, про якого хотів вам розповісти. Але описано все дуже точно: пряма доріжка серед високих синіх квітів, нею прямує нотаріус у чорному костюмі та циліндрі, а над зеленою огорожею – руда голова секретаря. Рудого помітно здалеку, й якщо люди кажуть, що бачили його весь час, то це справді так. Цей секретар – кумедний тип: ніколи йому не сидиться на місці, вічно виконує чийсь роботу. Ось і цього разу він підміняв садівника. Мені здається, що він американець. У нього американський погляд на життя, або підхід до справ, як кажуть у них в Америці.

– Ну, а правник? – поцікавився священик.

Фінзах відповів не відразу.

– Трейл справив на мене якесь дивне враження, – промовив він набагато повільніше, ніж зазвичай. – У своєму бездоганному чорному костюмі він виглядає мало не фертиком, і все ж у ньому є щось старомодне. Навіщось відростив пишні

бакенбарди, яких ніхто не бачив із часів королеви Вікторії. Обличчя в нього серйозне, тримається з гідністю, але іноді, ніби схаменувшись, раптом усміхнеться, блисне своїми білими зубами, й одразу всю його гідність немов корова язиком злизала. Тоді в ньому з'являється щось солодке. Може, він просто соромиться і тому весь час то смикає краватку, то поправляє шпильку в ній. До речі, вони такі ж гарні і незвичайні, як він сам. Якби я хоч когось міг... Та ні, який сенс гадати, це абсолютно безнадійно. Хто міг це зробити? Й як? Чудасія. Правда, за одним винятком, про який я і хотів розповісти. Собака знає.

Патер Браун зітхнув і неухважно спитав:

– Ви ж у них жили як приятель молодого Дональда? Він також ходив із вами на прогулянку?

– Ні, – посміхнувшись, пояснив Фінзах. – Цей шибеник тільки під ранок ліг у ліжку, а прокинувся вже після нашого відходу. Я ходив на природу з його кузенами, молодими офіцерами з Індії. Ми базікали про різні дрібниці. Старший, здається, Герберт, дуже любить коней. Пам'ятаю, він весь час розповідав нам, як купив кобилу, і лаяв колишнього її власника. А його братик Гаррі все нарікав, що йому не пощастило в Монте-Карло. Згадую це лише для того, щоб ви збагнули, що розмова була найтривіальніша. Загадковим в нашій компанії був тільки собака.

– А якої він породи? – зацікавився священник.

– Такої ж, як і мій, – відповів Фінзах. – Я ж згадав усю

цю історію, коли ви сказали, що не треба обожнювати собак. Це великий чорний мисливський пес. Його звать Морок, і не дарма, мені здається. Бо поведінка тварини ще темніша і загадковіша, ніж таємниця самого вбивства. Я вже вам розповідав, що обійстя Дрюса розкинулося біля моря. Ми пройшли берегом приблизно милю, а потім повернули назад і минули химерну гору, яку місцеві жителі називають Склею Долі. Вона складається з двох великих каменів, причому горішній ледве тримається, зачепи – вмить впаде. Склея – не надто висока, але обрис у неї доволі моторошний. У будь-якому разі, на мене він подіяв гнітюче, а мої молоді веселі супутники навряд чи переймалися красою природи. Можливо, я вже тоді щось передчував. Герберт спитав, котра година і чи не час повертатися, і мені здалося, що треба неодмінно дізнатися час, що це дуже важливо. Ні у Герберта, ні у мене не було з собою годинника, і ми гукнули його брата, котрий зупинився трохи віддалік біля огорожі розкурити люльку. Останній голосно крикнув: «Двадцять хвилин по четвертій», – і його гучний голос у навислих сутінках видався мені грізним. Це вийшло у нього невимушено і тому прозвучало ще зловісніше, а потім, певна річ, ми дізналися, що саме в ці секунди й насувалася біда. Доктор Валантен вважає, що бідолаха Дрюс помер десь о пів на п'яту.

Брати вирішили, що можна ще хвилин десять подихати свіжим повітрям, і ми пройшлися трохи далі піщаним пляжем, кидали камінці, закидали в море дрючки, а собака пла-

вав за ними. Але мене весь час турбували сутінки, що насувалися, і навіть тінь, яку відкидала химерна скеля, тиснула на мене, як важкий тягар. І тут трапилася дивна річ. Герберт закинув у воду свою ломаку, Морок поплив за нею, приніс, і тут же Гаррі кинув свою. Собака знову кинувся в воду і поплив, але раптом спинився, причому, здається, все це було рівно о пів на п'яту. Пес повернувся на берег, устав перед нами, потім раптом задер голову і жалібно завив, мало не застогнав. Я такого виття в житті не чув. «Що це з цим бісовим собакою?» – спитав Герберт. Ми не знали.

Тонке тужливе завивання, накривши безлюдний берег, обірвалося і завмерло. Настала тиша, аж раптом її порушив новий звук. Цього разу ми почули слабкий віддалений зойк, здавалося, десь за огорожею скрикнула жінка. Ми тоді не втямили, хто це, але потім дізналися. Це кричала панна Дрюс, побачивши тіло вітця.

– Ви, мабуть, одразу ж повернулися додому, – м'яко підказав патер Браун. – А потім?

– Розповім, що було потім, – похмуро й урочисто погодився Фінзах. – Увійшовши в сад, ми відразу ж побачили Трейла. Чітко пам'ятаю чорний капелюх і чорні бакенбарди на тлі синіх квітів, що простягаються широкою смугою до самої альтанки, пам'ятаю західне небо і дивний обрис скелі. Трейл стояв у тіні, обличчя його не було видно, але він усміхався, присягаюся, я бачив, як блищали його білі зуби. Ледве пес помітив Трейла, він одразу ж кинувся до нього і вибух-

нув шаленим, обуреним гавкотом, у якому настільки виразно звучала ненависть, що вона була швидше схожа на лайку. Нотаріус зіщулився і побіг по доріжці.

Патер Браун дуже різко схопився на ноги.

– Отже, його звинуватив собака? Викрив пес-віщун? А ви не помітили, чи літали в той час птахи і, головне, де – праворуч чи ліворуч? Чи розпитували ви авгурів, які принести жертви? Сподіваюся, ви розпанахали собаці живіт, щоб дослідити його нутрощі? Ось якими науковими методами користуетесь ви, людя-язичники, коли вам спаде на гадку забрати у людини життя і чесне ім'я.

Фінзах на мить втратив дар мови, а потім спитав:

– Стривайте, про що це ви? Що я вам такого зробив?

Браун злякано зиркнув на співрозмовника – так само перепуджено і винувато люди дивляться на стовп, наткнувшись на нього в темряві.

– Не ображайтеся, – поросив він із непідробним смутком. – Даруйте, що я так накинувся на вас. Вибачте, будь ласка.

Фінзах поглянув на священика з цікавістю.

– Мені інколи здається, що найзагадковіша із загадок – ви, – зауважив він. – Та все ж зізнайтеся: нехай, на вашу думку, собака і непричетний до таємниці, але ж сама таємниця залишається. Не станете ж ви заперечувати, що в ту мить, коли пес вийшов на берег і завив, його господаря прикінчила якась невидима сила, яку нікому зі смертних недоступно ні

виявити, ні навіть уявити. Щодо нотаріуса, то справа не тільки в собаці. Є й інші цікаві моменти. Він мені відразу ж не сподобався – верткий, солодкуватий, слизький тип. Й ось що я раптом запідозрив, спостерігаючи за його звичками. Як ви знаєте, і лікар, і поліціанти прибули дуже швидко: доктора Валантена завернули з півдороги, і він негайно зателефонував у поліцію. Крім цього, будинок стоїть на загумінку, людей там небагато, і було неважко всіх обшукати. Й їх ретельно обшукали, але зброї не знайшли. Обнишпорили будинок, сад і берег – із таким же успіхом. Але ж заховати кинджал вбивці було майже так само важко, як сховатися самому.

– Сховати кинджал... – повторив патер Браун киваючи. Він раптом дуже зацікавився.

– Так ось, – провадив далі Фінзах, – я вже казав, що цей Трейл весь час поправляв то краватку, то шпильку в ній... особливо шпильку. Ця шпилька нагадує його самого – солідна і водночас старомодна. У неї вставлений камінчик – ви такі, мабуть, бачили – з кольоровими концентричними колами, схожий на око. Мене дратувало, що увага Трейла так сконцентрована на цьому камені. Здавалося, що він циклоп, а камінь – його око. Булавка була не тільки масивна, але і довга, і мені раптом здалося, чи не нервує він тому, що прикраса довша, ніж здається? Може, вона завдовжки з невеликий стилет?

Священик задумливо кивнув.

– Інших версій щодо знаряддя вбивства не було? – спитав

він.

– Була ще одна, – підтвердив Фінзах. – Її висунув молодий Дрюс. Він не син, а племінник. Споглядаючи на Герберта чи Гаррі, ніяк не скажеш, що вони можуть дати розумну пораду детективові. Герберт і справді хвацький драгун, окраса кінної гвардії і завзятий коняр, але молодший, Гаррі, свого часу служив в індійській поліції і дещо петрає в таких речах. Він спритно взявся за справу, мабуть, навіть занадто спритно. Поки поліціанти виконували всілякі формальності, Гаррі взявся вести слідство на свій страх і ризик. Утім, він у якомусь сенсі справді нишпорка, хоч і безробітний, і вклав у свою затію не тільки аматорський запал. Ось із ним ми й посперечалися щодо знаряддя вбивства, й я дізнався дещо нове. Згадав, що собака гавкав на Трейла, але він заперечив: якщо собака дуже злиться, то він не гавкає, а гарчить.

– Цілком справедливо, – погодився священник.

– Молодший Дрюс додав, що він сам не раз чув, як цей пес гарчить на людей, наприклад, на Флойда, секретаря полковника. Я запекло заперечив, що це спростовує його власні аргументи – не можна звинуватити в одному і тому ж злочині кількох людей, тим більше Флойда – нешкідливого, як школяра. До того ж він був весь час на видноті, над зеленою огорожею, і його руда голова кидалася всім у вічі. «Так, – відказав Гаррі Дрюс, – тут у мене не зовсім сходяться кінці з кінцями, але давайте на хвилинку пройдемося в садок. Хочу показати вам одну річ, яку, мені здається, ніхто не за-

уважив». Це було в той самий день убивства, і в садочку все залишалося без змін. Драбина, як і раніше, стояла біля огорожі, і, підійшовши до неї впритул, мій супутник нахилився і щось підняв із густої трави. Виявилося, що це були садові ножиці, а на одному з лез – кров.

Патер Браун помовчав, потім спитав:

– А навіщо приходив юрист?

– Він сказав, що за ним послав полковник, аби змінити заповіт, – пояснив Фінзах. – До речі, про заповіт: його підписали не тоді.

– Мабуть, що так, – погодився патер Браун. – Щоб оформити заповіт, потрібні два свідки.

– Погоджуюся. Нотаріус приїжджав напередодні, і заповіт оформили, але наступного дня Трейла викликали знову – старий засумнівався в одному зі свідків і хотів це обміркувати.

– А хто були свідки? – поцікавився патер Браун.

– У тому-то й річ, – зі запалом вигукнув Фінзах. – Його свідками були Флойд і Валантен. Пам'ятаєте, лікар-чужоземець, або вже не знаю, хто він там такий. І раптом вони посварилися. Бо Флойд постійно пхає носа в чужі справи. Він із тих любителів гарячкувати, котрі, на жаль, використовують весь свій запал лише на те, щоб когось викрити. Лікар – із тих, хто ніколи і нікому не довіряє. Такі, як він, власники вогняних шевелюр і вибухових темпераментів, завжди або довірливі без міри, або безмірно недовірливі. А іноді і

те й інше вкупі. Він не тільки майстер на всі руки, а й навіть повчає майстрів. Не тільки сам усе знає, а й усіх застерігає проти всіх. Знаючи за ним цю слабкість, не варто було б надавати занадто великого значення його підозрам, але в цьому випадку він, здається, має рацію. Флойд стверджує, що Валантен – насправді ніякий не Валантен. Він каже, що зустрів його колись і тоді того називали де Війон. Отже, такий підпис недійсний. Певна річ, він люб'язно взяв на себе обов'язок розтлумачити відповідну статтю закону правнику, і вони добряче посварилися.

Священик зареготав.

– Люди часто сваряться, коли їм треба засвідчити заповіт. Перший висновок, який тут можна зробити, що їм самим нічого не належить за цим заповітом. Ну, а що каже Валантен? Ваш всезнаючий секретар, без сумніву, більше знає про його прізвище, ніж він сам. Але ж навіть у медика може бути певна інформація про власне ім'я.

Фінзах повагався, перш ніж відповісти.

– Доктор Валантен дивно поставився до справи. Він узагалі дивний чоловік. Досить цікавий зовні, але відразу відчувається іноземець. Він молодий, але у нього борода, а обличчя дуже бліде, страшенно бліде і страшенно серйозне. Очі у нього стражденні – чи то він короткозорий і не носить окулярів, чи у нього голова тріщить від думок. Але лікар цілком привабливий і завжди бездоганно зодягнений – у циліндрі, в темному смокінгу з маленькою червоною розеткою. Три-

мається холодно і зарозуміло і, буває, так на вас гляне, що не знаєш, куди й подітися. Коли медика звинуватили в тому, що він ховається під чужим іменем, він, як сфінкс, вступився в секретаря, а потім сказав, що, далєбі, американцям нема чого змінювати імена, позаяк їх і не було. Тут розсердився і полковник. Він наговорив лікарєві купу дурниць. Гадаю, був би стриманішим, якби Валантен не планував стати його зятем. Але загалом я не звернув би увагу на цю сварку, якби не одна розмова, яку я випадково почув наступного дня, незадовго до вбивства. Мені неприємно її переказувати, адже тим самим зізнаюся, що підслуховував. У день убивства, коли ми йшли до воріт, прямуючи на прогулянку, я почув голоси доктора Валантена і панни Дрюс. Мабуть, вони пішли з тераси і стояли біля будинку в тіні, за кущами квітів. Перемовлялися бурхливо, але пошепки, а іноді просто сичали – закохані сварилися. Таких речей не переказують, але, як на біду, панна Дрюс повторила кілька разів слово «вбивство». Чи то вона просила не вбивати когось, чи то вважала, що вбивством можна захистити свою честь. Не так уже й часто звертаються з такими проханнями до джентльмена, котрий завітав на філіжанку чаю.

– Ви не помітили, – священник захвилювався, – чи дуже сердився лікар після тієї сварки з секретарем і полковником?

– Та зовсім ні, – жваво відгукнувся Фінзах, – він і наполовину не був такий сердитий, як секретар. Це секретар вчинив гармидер через підписи.

– Ну, а що ви скажете, – додав патер Браун, – про сам заповіт?

– Полковник був дуже заможною людиною, і від його волі багато залежало. Трейл не повідомив, які зміни були внесені в заповіт, але пізніше, точніше – сьогодні вранці, я дізнався, що значна частина грошей, спочатку відписаних синові, перейшла до доньки. Я вже казав вам, що розгульний триб життя мого товариша Дональда викликав шал у його батька.

– Ми все мізкуємо про вбивство, – задумливо зауважив священник, – а залишили поза увагою мотив. За таких обставин раптова смерть полковника найвигідніша панні Дрюс.

– Господи! Як ви цинічно це кажете, – обурився Фінзах, зиркнувши на співрозмовника з жахом. – Невже серйозно гадаєте, що вона...

– Вона виходить заміж за лікаря? – перебив його патер Браун.

– Дехто цього не схвалює, – отримав натомість відповідь. – Але медика люблять і цінують в окрузі, він управний, відданий своїй справі хірург.

– Настільки відданий, – усміхнувся патер Браун, – що бере із собою хірургічні інструменти, вирушаючи в гості до жінки. Адже у нього був скальпель, коли оглядав тіло, а додому, як я зрозумів, він дістатися не встиг.

Фінзах схопився і здивовано глянув на священника.

– Тобто ви припускаєте, що цим скальпелем він...

Патер Браун похитав головою.

– Всі наші припущення поки що – чиста фантазія, – сказав він. – Не в тому питання, хто або за що вбив, а як? Запідозрити можна багатьох, і навіть знярядь убивства не бракує – шпильки, ножиці, скальпелі. А ось як убивця опинився в альтанці? Як навіть шпилька опинилася там?

Кажучи це, священник неуважно розглядав стелю, але при останніх словах його погляд пожвавився, немов він раптом помітив на стелі якусь незвичайну муху.

– Ну, то як же все було, на вашу думку? – нетерпеливився юнак. – Що порадите мені? У вас такий багатий досвід.

– Боюся, що мало чим можу допомогти, – зауважив патер Браун, зітхнувши. – Важко про щось судити, не побувавши на місці злочину, та й людей я не бачив. Наразі тільки ви можете повернутися туди і продовжити розслідування. Зараз, як я розумію, це певною мірою взяв на себе ваш приятель із індійської поліції. Я б порадив хутчіше з'ясувати, які його успіхи. Подивіться, що там робить ваш нишпорка-любитель. Може, вже й є новини.

Коли гості – двоногий і чотириногий – пішли, патер Браун узяв олівець і, повернувшись до перерваної справи, став складати план проповіді про енцикліку *Regum novarum*.¹⁰ Тема була обширна, і план довелося кілька разів перекроювати, ось чому за тим самим заняттям слуга Божий сидів і двома днями пізніше, коли в кімнату знову вбіг великий чор-

¹⁰ «Про нові справи» (лат.).

ний собака і став збуджено та радісно стрибати на священика. Увійшовши слідом за твариною, її господар був також збуджений, але його почуття виражалися зовсім не в такій приємній формі. Блакитні очі чоловіка, здавалося, готові були вивалитися з орбіт, обличчя було схвильованим і навіть трохи зблідло.

– Ви мені казали, – почав він без передмови, – з’ясувати, що робить Гаррі Дрюс. Знаєте, що він зробив?

Священик промовчав, і гість запально продовжив:

– Я скажу вам, що він зробив. Він наклав на себе руки.

Губи патера Брауна лише злегка заворушилися, і те, що він пробурмотів, не мало жодного стосунку ні до нашої історії, ні навіть до нашого світу.

– Ви іноді просто лякаєте мене, – бідкався Фінзах. – Невже цього ви чекали?

– Вважав можливим, – погодився священик. – Саме тому й просив вас з’ясувати, чим він займається. Я сподівався, що час ще є.

– Тіло виявив я, – трохи хрипливато почав відвідувач. – Ніколи не бачив жакливішого видовища. Вийшовши у сад, я одразу відчув: там трапилося ще щось, крім убивства. Так само, як колись, хиталася суцільна маса квітів, підступаючи синіми клинами до чорного отвору входу в стареньку сіру альтанку. Але мені здавалося, що це демони танцюють перед входом у пекло. Я подивився навколо: все наче було на місці, але мені стало ввижатися, що якось змінилися самі обриси

небосхилу. І раптом я збагнув, у чому річ. Я звик до того, що за огорожею на тлі моря видно Скелю Долі. А її не було.

Патер Браун підняв голову і слухав дуже уважно.

– Це було все так, ніби знялася з місця гора або місяць впав із неба. Але ж я завжди, звісно, знав, що цю кам'яну брилу дуже легко звалити. Щось ніби обпекло мене, я пробіг стежкою і продерся напролом через живопліт, як крізь павутину. До речі, огорожа і справді виявилася ріденькою, вона лише виглядала щільною, адже досі ніхто крізь неї не ломився. Біля моря я побачив кам'яну брилу, що звалилася з п'єдесталу, бідолаха Гаррі Дрюс лежав під нею, як уламок розбитого корабля. Однією рукою він обнімав камінь, немов тягнучи його до себе. А поруч на бурому піску великими літерами, що розповзаються, він надряпав: «Нехай Скеля Долі впаде на шаленця».

– Усе це сталося через заповіт, – міркував уголос патер Браун. – Син потрапив у немилість, і племінник вирішив зіграти ва-банк, особливо після того, як дядько запросив його до себе в один день із нотаріусом і дуже ласкаво прийняв. Це був його останній шанс: з поліції вигнали, програвся вщент у Монте-Карло. Коли ж дізнався, що вбив рідного дядька ні за цапову душу, то убив і себе.

– Та стривайте ви! – крикнув розгублений Фінзах. – Я за вами не встигаю.

– До слова, про заповіт, – незворушно продовжував священик, – поки я не забуду, або ми з вами не перейшли до важ-

ливіших тем. Мені здається, ця історія з лікарем пояснюється просто. Навіть пригадую, що чув десь обидва прізвища. Цей ваш медик – французький аристократ, маркіз де Війон. Але при цьому він затятий республіканець і, відмовившись від свого титулу, став носити давно забуте родове ім'я. Громадянин *Piketmi*¹¹ на десять днів спантеличив усю Європу.

– Що це означає? – здивувався юнак.

– Та нічого, – сказав священник. – У дев'яти випадках з десяти люди ховаються під чужим іменем із шахрайських спонукань, тут же міркування – найвищі. В тому й суть жарту медика про американців, котрі не мають імен – тобто титулів. В Англії маркіза Гартінгтона ніхто не називає містером Гартінгтоном, але у Франції маркіз де Війон часто-густо іменується мсьє де Війон. Ось йому і довелося заодно змінити і прізвище. А щодо розмови закоханих про вбивство, гадаю, що і в цьому випадку винен французький етикет. Лікар намірявся викликати Флойда на дуель, а панночка його відмовляла.

– Он воно що! – стрепенувся Фінзах. – Ну, тоді я допетрав, на що вона натякала.

– Про що це ви? – зацікавився священник.

– Бачте, – охоче відгукнувся юнак, – це сталося прямо перед тим, як я знайшов тіло бідного Гаррі, але я так перехвилювався, що все геть забув. Хіба станеш пам'ятати про іди-

¹¹ *Piketmi* – прізвище, яке взяв собі французький політичний діяч граф Мірабо після скасування у Франції 1890 року шляхетних титулів.

лічне зображення після того, як зіткнувся з трагедією? Коли йшов до будинку полковника, то зустрів його доньку з доктором Валантенем. Вона, звісно, була в жалобі, а лікар завжди носить чорне, ніби зібрався на похорон. Але вигляд у них був не такий уже й похоронний. Мені ще не доводилося зустрічати пари, настільки радісної та веселої і водночас стриманої. Вони зупинилися привітатися зі мною, і панна Дрюс сказала, що вони одружилися і тепер живуть у маленькому будиночку на околиці містечка, де медик продовжує практикувати. Я здивувався, бо знав, що за заповітом батька доньці дістався весь статок. Я делікатно натякнув на це, сказавши, що йшов в садибу, де сподівався її зустріти. Але жінка засміялася і відповіла: «Ми від усього відмовилися. Чоловік не любить спадкоємиць». Виявляється, вони і справді наполягли, щоб спадок віддали Дональду, сподіваючись, що струс піде йому на користь і він нарешті схаменеться. Адже чоловік цей, загалом, не такий уже й поганий, просто дуже молодий, та й татусь поводився з ним досить нерозумно. Я все це згадую тому, що саме тоді панна Дрюс зронила одну фразу, яку я в той час не збагнув, але зараз переконаний, що ваш здогад правильний. Раптово спаленівши, вона сказала зі шляхетною погордою безкорисливості: «Сподіваюся, що тепер той рудий дурень перестане турбуватися про заповіт. Мій чоловік заради своїх принципів відмовився від герба і корони часів хрестоносців. Невже він стане через таку спадщину вбивати старого?» Потім вона знову засміялася і зауважила: «Мій

чоловік відправляє на той світ лише своїх пацієнтів. Він навіть не послав своїх друзів до Флойда». Тепер мені ясно, що вона мала на увазі секундантів.

– Мені це також певною мірою ясно, – сказав патер Браун. – Але, якщо бути точним, що означають її слова про заповіт? Чому він турбує секретаря?

Фінзах реготнув.

– Шкода, що ви з ним не знайомі, патере Браун. Спражня насолода дивитися, як він береться «струснути когось як слід»! Будинок полковника він струснув дуже ґрунтовно. Пристрасті на похоронах вибухнули, як на перегонах. Флойд просто так готовий наламати дров, а тут і справді була причина. Я вам уже розповідав, як він повчав садівника доглядати за садом, і втовкмачував юристові зміст законів. Чи варто згадувати, що він і хірургові взявся торочити про операції. А позяк хірургом виявився Валантен, то розумака звинуватив його і в важчих гріхах, ніж недолугість. У рудій голові цього жевжика засіла думка, що вбивця – лікар, і коли прибули поліціанти, Флойд тримався досить поблажливо. Чи варто казати, що він уявив себе найвидатнішим із усіх нишпорок-любителів? Шерлок Голмс із усією своєю інтелектуальною перевагою і зарозумілістю не докучав так Скотленд-Ярду, як секретар полковника Дрюса напосідався на правоохоронців, котрі розслідують вбивство. Бачили б ви його! Походжав із пихатим, розсіяним виглядом, гордо трусив рудою гривою і дратівливо, різко відповідав на запитання. Саме ці

його фокуси й розлютили так сильно панну Дрюс. У нього, певна річ, була своя теорія – одна з тих, якими начинені романи, але Флойду тільки в книзі і місце, він був би там набагато кумеднішим і безпечнішим.

– Що ж це за теорія? – зацікавився священник.

– О, теорія вищого гатунку, – похмуро відповів Фінзах. – Вона викликала б сенсацію, якби протрималася хоча б десять хвилин. Флойд сказав, що полковник був живий, коли його знайшли в альтанці, а лікар заколов його скальпелем, розрізаючи одяг.

– Кумедно, – сказав священник. – Він же просто відпочивав, сховавши обличчя в брудну підлогу.

– Наполегливість – велика річ, – продовжував оповідач. – Гадаю, Флойд будь-якою ціною проштовхнув би свою теорію в пресу і, може, навіть домігся б арешту медика, якби вся ця дурня не розвалилася на друзки, коли Гаррі Дрюса знайшли під Скелею Долі. Це все, що ми маємо. Гадаю, що самогубство майже рівнозначне зізнанню. Але подробиць цієї історії не дізнається ніхто і ніколи.

Настала пауза, потім господар скромно зауважив:

– А мені здається, що я знаю ці подробиці.

Фінзах здивовано глянув на нього.

– Але послухайте! – вигукнув він. – Як ви могли їх з'ясувати і були впевнені, що все відбувалося так, а не інакше? Ви сидите тут за сотню миль від місця події й укладаєте проповідь. Яким же дивом могли ви про все дізнатися? А якщо ви

і справді до кінця розгадали загадку, скажіть на милість, з чого ж почали? Що вас наштовхнуло на розв'язок?

Патер Браун схопився. Таким схвильованим його мало кому доводилося бачити. Перший вигук прогримів, як вибух.

– Собака! – сказав він. – Ну, звісно, собака. Якби там, на березі, ви приділили йому достатньо уваги, то без моєї допомоги відновили б усе спочатку й до кінця.

Фінзах у ще більшому подиві втупився у священника.

– Але ж ви самі назвали мої здогади нісенітницею і сказали, що пес не має жодного стосунку до справи.

– Та має він стосунок до тієї справи, – не погодився патер Браун, – і ви б це виявили, якби бачили в нім собаку, а не Бога-Вседержителя, що вершить над нами справедливий суд.

Слуга Божий зам'явся, потім продовжував зніяковіло і ніби винувато:

– Щиро кажучи, я шалено люблю собак. І мені здається, що люди, схильні оточувати їх якимось містичним ореолом, найменше думають про них самих. Почнемо з дрібниці: чому тварина гавкала на Трейла і гарчала на Флойда? Питаєте, як я можу оцінити те, що трапилося, за сотню миль звідси, але ж це, власне, ваша заслуга. Ви так добре описали всіх цих людей, що я абсолютно ясно їх собі уявив. Люди, як Трейл, котрі вічно супляться, а часом раптом ні з того, ні з сього всміхаються і щось крутять у пальцях, – дуже нервові, легко втрачають самовладання. Не здивуюся, якщо і незамінний Флойд – дуже неврівноважений і знервований, – таких чи-

мало серед ділових янкі. Чому б інакше, почувши, як зойкнула Дженет Дрюс, він поранив руку ножицями й упустив їх? Ну, а собаки, як відомо, терпіти не можуть нервових людей. Чи то їхня нервозність передається тваринам, бо собаки часом по-звірячому агресивні, чи то їм просто прикро, що їх не люблять. Бо собаки дуже самолюбні. Хоч би як там було, бідолаха Морок не злюбив і того, й іншого просто тому, що обидва його боялися. Ви, я знаю, дуже розумний, а над розумом гріх насміхатися, але часом мені здається, що ви занадто розумні, щоб розуміти тварин. Або людей, особливо якщо вони поведуться майже так само примітивно, як тварини. Тварини – невибагливі істоти, вони живуть у світі трюїзмів.¹² Візьмімо наш випадок: собака гавкає на людину, а людина втікає від собаки. Вам, мені здається, бракує простоти, щоб правильно зметикувати: собака гавкає тому, що людина йому не подобається, а людина втікає, бо боїться собаки. Інших причин у них немає, та й навіщо вони? Вам же знадобилося все ускладнити, і ви вирішили, що собака – провидець, якийсь провісник долі. По-вашому, правник утікав не від собаки, а від ката. Але ж якщо подумати ретельніше, всі ці вигадки – просто на рідкість дурнуваті. Якби собака і справді так точно знав, хто вбив його господаря, він би не гавкав на нього, а вчепився б злочинцеві в горлянку.

З іншого боку, невже ви й справді вважаєте, що безсердечний лиходій, котрий може вбити свого давнього друга, тут

¹² *Трюїзм* – загальновідома, заяложена істина, банальне твердження.

же на очах його доньки та лікаря, котрий оглядав тіло, вділяти усмішки родичам жертви. Невже, по-вашому, цей зловмисник видасть себе в нападі каяття лише тому, що на нього загавкав пес? Він міг відчути зловісну іронію цього збігу. Це могло вразити його, як будь-який драматичний штрих. Але він не став би втікати через весь сад від свідка, який, як відомо, не вміє говорити. Так утікають не від зловісної іронії, а від собачих зубів. Ситуація дуже проста для вас. Щодо випадку на березі – то тут усе набагато цікавіше.

Спершу я нічого не міг втямити. Навіщо собака вліз у воду і тут же виліз назад? Це не в собачих звичках. Якби Морок був чимось сильно схвильований, він узагалі не побіг би за дрючком. Він би, либонь, побіг зовсім в інший бік, на пошуки того, що вселило йому той неспокій. Але якщо вже собака кинувся за чимось – за каменем, ломакою, дичиною, – з досвіду знаю, що його можна зупинити, та й то не завжди, тільки найсуворішим окликом. І вже в жодному разі він не поверне назад тому, що передумав.

– Тим не менше він повернувся, – заперечив Фінзах, – і повернувся без дрючка.

– Без палки він повернувся з дуже істотної причини, – пояснив священник. – Він не зміг її знайти і тому завив. До речі, собаки виють саме в таких випадках. Вони свято шанують ритуали. Собаки так само прискіпливо вимагають дотримання правил гри, як діти вимагають повторення всіх подробиць казки. А цього разу в грі щось порушилося. І собака повер-

нувся до вас, щоб поскаржитися на дрючок, з ним ніколи ще нічого подібного не траплялося. Вперше в житті шановний і гідний пес зазнав такої образи від нікчемної старої ломаки.

– Що ж накоїла ця палка? – не втримався Фінзах.

– Потонула, – сказав патер Браун.

Юнак мовчки і здивовано дивився на священника, а той не вгавав:

– Дрючок втонув, бо насправді це було гостре сталеве лезо, заховане в очеретяній палиці. Іншими словами, ціпок із висувною шпагою. Мабуть, жодному вбивці не доводилося так природно заховати знаряддя вбивства – закинути його в море, граючись із собакою.

– Здається, я вас зрозумів, – трохи пожвавішав Фінзах. – Але нехай навіть це була палиця зі шпагою, мені абсолютно не ясно, як убивця міг нею скористатися.

– У мене зажеврив один здогад, – звірився патер Браун. – На самому початку вашої розповіді, коли ви сказали слово «альтанка». Ще більше все прояснилося, коли ви згадали, що полковник носив білий френч. Те, що спало мені на гадку, певна річ, просто неможливе, якщо полковника закололи кинджалом, але якщо ми припустимо, що вбивця діяв довгим знаряддям, на зразок рапіри, – це не так уже й нездійсненно.

Священик відкинувся на спинку крісла, спрямував погляд у стелю і почав викладати давно вже, мабуть, обдумані і ретельно виношені міркування.

– Всі ці загадкові випадки на кшталт історії з Жовтою кімнатою,¹³ коли труп знаходять у приміщенні, куди ніхто не міг проникнути, – не схожі на нашу, бо справа відбувалася в альтанці. Коли мова йде про Жовту кімнату і про будь-яку іншу, ми завжди виходимо з того, що її стіни однорідні та непроникні. Інша річ – альтанка. Тут стіни часто зроблені з переплетених гілок і планок, і як би густо їх не переплітали, завжди знайдуться щілини й просвіти. Був такий просвіт і в стіні за спиною полковника. Сидів він у кріслі, а воно також було плетене, і в ньому світилися дірочки. Додамо до того ж, що альтанка стояла біля самої огорожі, а огорожа, як ви тільки-но сказали, була дуже ріденькою. Людина, котра стояла по іншій її бік, легко могла розрізнити крізь сітку гілок і планок білу пляму френча полковника, виразну, як біле коло мішені. Маю сказати, що ви доволі туманно описали місце дії. Але, прикинувши дещо подумки, я заповнив прогалини. Наприклад, ви сказали, що Скеля Долі не надто висока. Але ж ви згадували, що вона, як гірський шпиль, нависає над садом. А все це означає, що скеля стоїть дуже близько від саду, хоча шлях до неї займає купу часу. Знову ж таки, навряд чи молода леді кричала б так, що її було чутно за півмилі. Вона просто зойкнула, і все ж, перебуваючи на березі, ви її почули. Серед інших цікавих фактів ви, дозвольте вам нагадати, повідомили і про такий: на прогулянці Гаррі Дрюс трохи

¹³ Мова йде про детективний роман французького письменника Гастона Леру (1868–1927) «Таємниця Жовтої кімнати».

відстав від вас, розпалюючи біля огорожі люльку.

Фінзах раптом сіпнувся.

– Ви хочете сказати, що, стоячи там, він просунув лезо крізь огорожу і встромив його в білу пляму? Але ж це означає, що він прийняв рішення раптово, не вагаючись, майже не сподіваючись на успіх. До того ж він не знав напевно, що йому дістануться гроші полковника. До речі, вони йому й не дісталися.

Патер Браун споважнів.

– Ви не тямите в його характері, – сказав він із таким виглядом, гейби сам усе життя був знайомий із покійним Гаррі Дрюсом. – Він своєрідна людина, але мені такі траплялися. Якби він точно знав, що гроші перейдуть до нього, то навряд чи став би діяти. Тоді він би бачив, як це огидно.

– Вам не здається, що це дещо парадоксально? – не зрозумів Фінзах.

– Він гравець, – пояснив священник, – він і по службі постраждав через те, що діяв на свій ризик, не чекаючи наказів. Імовірно, вдавався до недозволених методів, адже в усіх країнах поліційна служба більше схожа на жандармерію, ніж нам хотілося б думати. Але він задалеко зайшов і зірвався. Для людей такого типу вся принадність полягає у ризику. Їм дуже важливо сказати: «Тільки я один міг на це зважитися, тільки я один міг зрозуміти – ось воно! Тепер або ніколи! Лише геній або шибонутий міг зіставити всі факти: стариган сердиться на Дональда, він послав за нотаріусом. Того ж дня

послав за Гербертом і за мною... І це все. Додати можна тільки те, що він при зустрічі посміхнувся мені і потиснув руку. Ви скажете – безумство, але так і робляться статки. Виграє той, у кого вистачить шаленства передбачити». Іншими словами, він зловтішався натхненням. Це манія величі азартного гравця. Чим менше надії на успіх, чим поспішніше треба прийняти рішення, тим більший ризик. Випадково побачивши в просвіті гілок білу плямочку френча, він не встояв перед спокусою. Сп'янів від буденності ситуації. «Якщо ти такий розумний, що зв'язав воєдино ряд випадковостей, не будь же боягузом і не впускай нагоди», – нашіптує гравцеві диявол. Але і сам нечистий навряд чи спонукав би цього нещасного вбити, обдумано й обережно, старого дядька, від котрого він усе життя чекав спадщини. Це було б занадто респектабельно.

Господар трохи помовчав і продовжив із якимось лагідним запалом:

– А тепер спробуйте знову уявити собі всю цю сцену. Чоловік стоїть біля огорожі, в чаду спокуси, а потім здіймає очі догори і бачить химерний силует, який міг би стати прообразом його втомленої душі: велика кам'яна брила дивом тримається на іншій, як перевернута піраміда, і він раптом згадує, що її називають Скелею Долі. Спробуйте собі уявити, як сприйняв це видовище саме тієї миті саме цей чоловік. Мені здається, обставини не тільки спонукали його до дії, але й прямо підштовхнули. Той, хто хоче підвестися, не повинен

боятися падіння. Він ударив не вагаючись, йому залишилося тільки замести сліди. Якщо під час розшуків, які, природно, неминучі, у нього виявлять шпагу, та ще й із закривавленим лезом, йому капець. Якщо він її кудись закине, її знайдуть і, ймовірно, з'ясують, чия вона. Якщо він навіть закине її в море, то супутники це помітять. Отже, треба винайти якусь хитрість, аби цей учинок нікому не видався дивним. І він вигадав таку каверзу, як ви знаєте, дуже вдалу. Тільки у нього одного був годинник, і ось він сказав вам, що ще не час повертатися, і, відійшовши трохи далі, затіяв гру з собакою. Уявляєте, з яким відчаєм блукав його погляд безлюдним берегом, перш ніж він зауважив собаку!

Фінзах кивнув, задумливо споглядаючи перед собою. Здавалося, його найбільше хвилює лише абстрактний бік цієї історії.

– Дивно, – сказав він, – що собака все ж має стосунок до цієї справи.

– Собака, якби вмів говорити, міг би розповісти мало не все про цю справу, – зауважив священник. – Вас же я засуджую за те, що ви, позаяк пес говорити не вміє, виступаєте від його імені, змушуючи його висловлюватися мовами янгольськими і людськими. Вас торкнулася пошесть, яка в наш час поширюється все більше і більше. Вона по-узурпаторськи захопила владу над розумом. Я знаходжу її і в газетних сенсаціях, і навіть у модних словечках. Люди охоче приймають на віру будь-які голослівні твердження. Відтісняючи ваш

старовинний раціоналізм і скепсис, лавиною насувається нова сила, й ім'я їй – марновірство.

Священик підвівся і, гнівно насупившись, продовжував, буцімто звертаючись до самого себе:

– Ось він, перший наслідок зневіри. Люди втратили здоровий глузд і не бачать світ таким, яким він є. Тепер варто сказати: «О, це не так просто!», і фантазія розгортається без меж, немов у страшному сні. Тут і собака щось віщує, і свиня приносить щастя, а кішка – біду, і жук – не просто жук, а скарабей. Словом, відродився весь звіринець стародавнього політеїзму: і пес Анубіс, і зеленоока Пахт,¹⁴ і васанські бики.¹⁵ Так ви скочуєтеся до обожнювання тварин, звертаючись до священних слонів, крокодилів і змій. І все лише тому, що вас лякає слово «людина».

Фінзах підвівся, дещо збентежений, ніби підслухавши чужі думки. Він покликав свого собаку і вийшов, щось невідразно, але бадьоро бурмочучи на прощання. Однак кликати собаку йому довелося двічі, бо той, не ворухнувшись, сидів перед патером Брауном і дивився на нього так само уважно, як колись дивився вовк на святого Франциска.¹⁶

¹⁴ *Анубіс* – давньоєгипетський бог, шанування якого було тісно пов'язане з культом мертвих. У нього була голова собаки. *Пахт* – богиня-левиця в давньоєгипетській міфології.

¹⁵ «Бики роз'ярені обступили мене, страшні васанські – оточили мене» (Псалтир 21:13).

¹⁶ *Франциск Асизький* (1181–1226) – італійський християнський святий, монах і місіонер. Засновник Ордену францисканців. Він змусив людей годувати вовка,

взявши з нього клятву не красти овець.

Диво «Півмісяця»

«Півмісяць» був задуманий певним чином, настільки ж романтичним, як і його назва. І події, що там відбулися, по своєму були також романтичні. Він був образом того справжнього почуття, історичного і мало не героїчного, яке чудово уживається з гендлярським духом у найстаріших містах східного узбережжя Америки. Спочатку це була напівокругла будівля класичної архітектури, що наче відроджувала атмосферу XVIII століття, коли аристократичне походження таких людей, як Вашингтон і Джефферсон, якнайкраще допомагало їм бути справжніми республіканцями. Мандрівники, котрих доймаємо незмінним запитанням, що вони думають про наше місто, з особливою обережністю мають відповідати, що саме вони думають про наш «Півмісяць». Навіть з'явилися згодом невідповідності, які порушили первісну гармонію оригіналу і свідчили про його життєздатність. На одному кінці, тобто розі, «Півмісяця» крайні вікна виходили на обгороджену ділянку, щось на зразок поміщицького саду, де дерева та кущі розташовувалися статечно, як в англійському парку часів королеви Анни. І тут же за рогом інші вікна тих же самих кімнат, або, правильніше, номерів, упиралися в глуху непривабливу стіну величезного складу, що мав стосунок до якоїсь промисловості.

Кімнати в цьому кінці «Півмісяця» були перебудовані за

невиразним шаблоном американських готелів, і вся ця частина-на будинку здіймалася вгору, не досягаючи, правда, висоти сусіднього складу, але, у будь-якому разі, достатньо високо, щоб у Лондоні її охрестили хмарочосом. Однак колонада, яка тягнулася по всьому передньому фасаді, відрізнялася трохи постраждалою від негоди величчю і нашттовувала на думку про те, що духи батьків республіки, можливо, ще ховаються під її покровом. Усередині ж охайні, що славилися новизною, номери були вмебльовані за останнім словом нью-йоркської моди, особливо в північній частині будівлі, між акуратним садом і глухою стіною. Це були, по суті, мініатюрні квартирки, як кажуть в Англії, що склалися з вітальні, спальні та ванної кімнати, й однакові, як щільники вулика. В одному з таких осередків за письмовим столом сидів знаменитий Воррен Вінд. Він читав листи і розсилав накази з дивовижною швидкістю та чіткістю. Порівняти його можна було б лише з впорядкованим ураганом.

Воррен Вінд був маленький чоловічок із кошлатим сивим волоссям і гострою борідкою, на вигляд хирлявий, але при цьому шалено активний. У нього були вражаючі очі, яскравіші за зірки і притягувальніші за магніти, і хто їх раз бачив, не скоро забував. І взагалі, як реформатор і організатор багатьох корисних справ, він довів, що не тільки очі, але й уся голова у нього – найвищого гатунку. Ширилися всілякі легенди про ту надприродну швидкість, із якою він міг дати справедливу оцінку чому завгодно, особливо людям. По-

дейкували, що він знайшов собі дружину (котра потім довго трудилася поруч із ним заради загального добра), вибравши її миттєво з цілого батальйону жінок, одягнених в однако-ве форменне вбрання, що марширували повз нього під час якогось офіційного заходу. За однією версією, це були дівчата-скаути, за іншою – жіноча поліція. Патякали ще й про те, як троє волоцюг, однаково брудних і обірваних, з'явилися до нього якось за милостинею. Ні миті не вагаючись, він одного відіслав у клініку для нервовохворих, іншого – в заклад для алкоголіків, а третього взяв до себе лакеєм. Останній успішно і не без вигоди служив відтак упродовж багатьох років. Розповідали, звісно, і неминучі анекдоти про його блискавичні репліки і колючі, кмітливі відповіді в бесідах із Рузвельтом, Генрі Фордом, пані Асквіт*¹⁷ і з усіма тими, з ким у американського громадського діяча неминуче бувають історичні зустрічі, хоча б тільки на шпальтах газет.

Побожного тремтіння в присутності цих осіб він, природно, ніколи не відчував, а тому і тепер, в описуваний момент, із холодним серцем крутив свій відцентровий паперовий смерч, хоча чоловік, котрий стояв перед ним, був майже настільки ж значним, як і вищезгадані історичні діячі.

Сайлас Т. Вендем, мільйонер і нафтовий магнат, був худий чоловічок із довгою жовтою фізією та синяво-чорним

¹⁷ Теодор Рузвельт (1858–1919) – 26-й президент США. *Генрі Форд* (1863–1947) – конструктор автомобілів, засновник корпорації «Форд Мотор». Герберт Генрі Асквіт (1852–1928) – британський політик, перший граф Оксфорда. Йдеться про його дружину Марго Теннант.

волоссям. Барви ці зараз були не так помітні, бо він стояв проти світла, на тлі вікна і білої стіни складу, але, тим не менш, вони були вельми зловісні. Вузьке елегантне пальто візитера, оброблене каракулем, було застібнуте на всі гудзики. В енергійне ж обличчя і блискучі очі Вінда било яскраве світло з іншого вікна, що виходило у сад, позаяк крісло і письмовий стіл були обернені до цього вікна. Хоча обличчя філантропа і здавалося стурбованим, заклопотаність ця, безперечно, не мала жодного стосунку до мільйонера. Камердинер Вінда, або його слуга, великий, дужий чоловік із прилизаним світлим волоссям, стояв збоку від свого пана з пачкою листів у руці. Особистий секретар Вінда, рудий парубок із розумним гострим обличчям, уже тримався за ручку дверей, буцімто на льоту підхопивши якусь думку господаря або корячись його жесту. Кімната, не тільки скромна, а навіть аскетично обставлена, була майже порожня, – відповідно до педантичності господаря. Вінд винайняв і весь горішній поверх, обернувши його в комору, всі його папери і майно зберігалися там у скринях та обв'язаних мотузками лантухах.

– Вілсоне, віддайте їх черговому по поверху, – наказав Вінд слугі, простягаючи йому пошту. – А потім принесіть мені брошуру про нічні клуби Мінеаполіса, ви знайдете її в пакеті під літерою «Г». Мені вона знадобиться через півгодини, а до того часу мене не турбуйте. Так ось, пане Вендем, пропозиція ваша мені видається досить багатообіцяю-

чою, але я не можу дати остаточної відповіді, поки не ознайомлюся зі звітом. Я отримаю його завтра до вечора і негайно зателефоную вам. Даруйте, що наразі не можу висловитися чіткіше.

Пан Вендем, вочевидь, здогадався, що його ввічливо виводять, і по його болісно-жовтому похмурому обличчю ковзнула подоба посмішки. Він оцінив іронію ситуації.

– Мабуть, мені час іти, – сказав він.

– Дякую, що завітали, пане Вендем, – ввічливо відгукнувся Вінд. – Вибачте, що не проводжаю вас, – у мене тут справа, з якою не можна зволікати. Феннере, – звернувся він до секретаря, – проведіть пана Вендема до автомобіля і залиште мене одного на півгодини. Мені треба дещо обміркувати на самоті. Після цього ви мені будете потрібні.

Троє чоловіків вийшли разом у коридор і причинили за собою двері. Могутній слуга Вілсон попрямував до чергового, а двоє інших повернули в протилежний бік, до ліфта, оскільки кабінет Вінда був на чотирнадцятому поверсі.

Не встигли вони відійти від дверей і на ярд, як раптом побачили, що коридор заповнений велетенською фігурою, що насувається на них. Той чоловік був високий і широкоплечий, його масивність особливо підкреслював білий або дуже світлий сірий костюм, крилатий білий капелюх і майже настільки ж широкий ореол білявого волосся. У цьому ореолі обличчя велета здавалося вольовим і благородним, як у римського імператора, якщо не брати до уваги хлоп'ячу,

навіть дитячу яскравість очей і блаженну посмішку.

– Пан Воррен Вінд у себе? – бадьоро поцікавився він.

– Пан Воррен Вінд зайнятий, – зупинив прибульця Феннер. – Його не можна турбувати в жодному разі. Якщо дозволите, я його секретар і можу передати будь-яке доручення.

– Пана Воррена Вінда немає ні для Папи Римського, ні для коронованих осіб, – промовив нафтовий магнат із квасною посмішкою. – Пан Воррен Вінд до біса вибагливий. Я зайшов вручити йому якусь дрібничку – двадцять тисяч доларів на певних умовах, а він звелів мені зайти іншим разом, ніби я якийсь хлопчисько, котрий прибіжить на перший же поклик.

– Як гарно бути хлопчиськом, – зауважив незнайомиць, – а ще краще почути такий поклик. Я ось прийшов передати йому поклик, який він зобов'язаний почути. Це поклик великої, славетної країни там, на Заході, де кується справжній америка-нець, поки всі ви тут безпробудно спите. Ви тільки передайте йому, що Арт Олбойн з Оклахома-сіті з'явився повернути його.

– Повторюю: нікому не можна заходити, – різко заперечив рудий секретар. – Господар розпорядився, щоб його ніхто не турбував упродовж півгодини.

– Всім вам тут, на Сході, не подобається, коли вас турбують, – заперечив життєрадісний пан Олбойн, – але схоже, що на Заході здіймається сильний вітер, і він уже вас потурбує. Ваш Вінд підраховує, скільки грошей піде на ту чи ін-

шу затхлу релігію, а я вам кажу, що кожен проект, який не заважає поширенню Великого Духа в Техасі й Оклахомі, не заважає на релігію майбутнього.

– Як же! Знаємо ми ці релігії майбутнього, – презирливо промовив мільйонер. – Я по них пройшовся густим гребінцем. Пархів набралися, як вуличні собаки. Була така особа на ім'я Софія, їй би зватися Сапфірою.¹⁸ Брехня чистої води. Прив'язують нитки до столів і тамбуринів. Потім була ще одна гоп-компанія – «Невидиме життя». Вони переконували, ніби можуть зникати, коли захочуть. І справді зникли, а сотня тисяч моїх доларів – разом із ними. Знав я й Юпітера Ісуса з Денвера, бачився з ним кілька тижнів поспіль. Він також виявився звичайнісіньким шахраєм. Був і пророк-патагонієць. Він давно вже накивав п'ятами в свою Патагонію. Ні, з мене досить. Відтепер вірю тільки тому, що бачу на власні очі. Здається, це називається атеїзмом.

– Та ні, ви мене не так зрозуміли, – палко запротестував чоловік із Оклахоми. – Я, схоже, анітрохи не менший атеїст, ніж ви. У нашому русі ніякою надприродною чи забобонною нісенітницею й не пахне, одна лиш чиста наука. Єдино справжня, правильна наука – це здоров'я, а єдино справжнє, правильне здоров'я – вміти дихати. Наповніть ваші легені просторим повітрям прерій, і воно змете ваші затхлі східні

¹⁸ Йдеться про дружину одного з членів ранньохристиянської громади, котра разом із чоловіком приховала від своїх братів і сестер у вірі частину свого майна й їх спіткала смерть (Діяння апостолів 5:1).

міста в океан. А заразом і ваших великих мужів, як пух будяків. Ось чим ми займаємося у себе на батьківщині: ми дишаємо. Не молимося, а дишаємо.

– Не сумніваюся, – втомлено сказав секретар.

На його розумному, жвавому обличчі ясно проступала втома. Однак він вислухав обидва монологи зі стоїчним терпінням і ввічливістю (спростовуючи легенди про нетерпимість і нахабство американців).

– Жодної містики, – продовжував Олбойн, – велике натуральне явище природи. Воно і стоїть за всіма містичними домислами. Для чого був потрібен юдеям бог? Для того, щоб вдихнути в ніздрі людині подих життя. А ми в Оклахомі всотуємо це дихання власними ніздрями. Саме слово «дух» означає «подих». Життя, прогрес, пророцтво – все зводиться до одного – до дихання.

– Дехто скаже, що все зводиться до теревенів, – зауважив Вендем, – але я радий, що ви хоча б обійшлися без релігійних фокусів.

На розумному обличчі секретаря, винятково блідому за контрастом із рудим волоссям, промайнув якийсь дивний вираз, схожий на затаєну гіркоту.

– А я от не радий, – сказав він. – Але нічого не можу вдіяти. Ви, бачу, маєте задоволення бути атеїстами, тому можете вірити, у що заманеться. А для мене... бачить Бог, я хотів би, щоб Він існував. Але Його немає. Таке вже моє везіння.

І раптом у них сироти побігли по спинах, бо усвідоми-

ли, що до їхньої групи, що тулилася перед кабінетом Вінда, нечутно і непомітно додався ще один чоловічок. Чи давно цей четвертий стояв біля них, ніхто із запеклих сперечальників сказати не міг, але вигляд у нього був такий, ніби він шанобливо і навіть боязко чекає можливості додати щось дуже важливе. Розбурханим суперечкою опонентам здалося, що незнайомиць виник з-під землі – раптово і безшумно, як гриб. Та й сам він був чимось на зразок великого чорного гриба – коротенький, присадкуватий і незграбний, в на-су-неному на чоло великому чорному капелюсі. Подібність була б ще повнішою, якби гриби могли носити з собою пошарпані безформні парасольки.

Секретар здивувався ще й тому, що чоловік цей був священиком. Але коли той звернув до нього своє кругле обличчя, що визирало з-під круглого бриля, і простодушно спитав, чи може він бачити пана Воррена Вінда, Феннер відповів, як і раніше, негативно і ще наполегливіше, ніж раніше.

Священик, проте, не здавався.

– Мені справді дуже треба побачити пана Вінда, – сказав він. – Як не дивно, це все, що мені потрібно. Я не хочу розмовляти з ним. Просто хочу переконатися, що він у себе і що його можна побачити.

– А я вам кажу, що він у себе, але бачити його не можна, – промовив Феннер з наростаючим роздратуванням. – І що означає «переконатися, що він у себе»? Звісно, він у себе. Ми залишили його там п'ять хвилин тому і з того часу не

відходимо від дверей.

– Гаразд, але я хочу переконатися, що з ним усе гаразд, – вперто тримався свого священик.

– А в чому річ? – з досадою спитав секретар.

– В тому, що у мене є важливі, я б навіть сказав – вагомі причини сумніватися, що з ним усе добре.

– О Боже! – казачись вигукнув Вендем. – Знову ці заботони!

– Бачу, мені треба пояснити, – серйозно сказав священик. – Бо відчуваю, ви не дозволите мені навіть у шпаринку зазирнути, поки все не розповім.

Він помовчав міркуючи, а потім продовжив, не звертаючи уваги на здивовані обличчя оточуючих:

– Я йшов вулицею вздовж колонади і раптом побачив обшарпанця, котрий випірнув з-за рогу на дальньому кінці «Півмісяця». Важко гупаючи по бруківці, він мчав мені назустріч. Я розгледів високу кістляву фігуру й упізнав знайоме обличчя – одного очманілого ірландця, котрому колись трохи допоміг. Імені його не назву. Узрівши мене, він відсахнувся і зойкнув: «Матір Божа, та це ж патер Браун! Ох і налякали ж ви мене! Треба ж вас зустріти якраз сьогодні». З цих слів я збагнув, що він учинив щось погане.

Втім, зустрічний не дуже злякався, побачивши мене, бо тут же розбалакався. І дивну розповів мені історію. Ірландець спитав, чи знайомий я з таким собі Ворреном Віндом? Я відказав, що ні, хоча і знав, що той займає горішню частину

цього будинку. Тоді він сказав: «Вінд уявляє себе богом, але якби почув, що я так про нього кажу, то взяв би і повісився». І повторив це істеричним голосом кілька разів: «Так, узяв би і повісився». Я спитав співбесідника, чи не зробив він чогось лихого Віндові, й отримав дуже чудернацьку відповідь. Він сказав: «Я взяв пістолет і зарядив його не шротом і не кулею, а прокляттям». Наскільки я допетрав, він усього лиш пробіг провулком між цією будівлею та стіною складу, тримаючи в руці старий пістолет зі сліпим набоєм, і вистрелив у стіну, ніби це могло завалити будинок. «Але при цьому, – додав ірландець, – я прокляв його страшним прокляттям і побажав, щоб пекельна помста вхопила Вінда за ноги, а правосуддя Боже – за волосся і розірвали його надвоє, як Юду, щоб і духу його на землі не залишилося». Не важливо, про що ще я патякав із цим нещасним шаленцем. Бо він пішов замиреним, а я обігнув будинок, щоб перевірити цю розповідь. І що ж ви думаєте – в провулку під стіною валявся іржавий старовинний пістолет. Я пристойно розбираюся в вогнепальній зброї, щоб збагнути, що пістолет був заряджений лише малою дрібкою пороху: на стіні чорнілися плями від пороху і диму, і навіть кружальце від дула, але ні найменшої відмітини від кулі. Він не залишив жодного сліду руйнації, жодного сліду взагалі, крім чорних плям і чорного прокляття, кинутого в небо. Й ось я прийшов сюди дізнатися, чи все гаразд із Ворреном Віндом.

Феннер усміхнувся:

– Можу вас заспокоїти, що з ним усе гаразд. Усього кілька хвилин тому ми залишили господаря в кабінеті – він сидів за столом і писав. Був абсолютно сам, його кімната – на висоті ста футів над вулицею і розташована так, що жоден постріл туди не дістане, навіть якби ваш знайомий стріляв бойовими набоями. Є тільки один вхід у цю кімнату – ось він, а ми не відходили від дверей ні на мить.

– І все ж, – серйозно сказав патер Браун, – я хотів би зайти і поглянути на нього своїми очима.

– Але ви не зайдете! – відрубав секретар. – Господи, невже ви й справді надаєте значення прокльонам!

– Ви забуваєте, – глузливо сказав мільйонер, – що робота цього преподобного джентльмена – роздавати благословення та прокляття. То за чим же справа, сер? Якщо його запроторили за допомогою прокляття в пекло, чому б вам не визволити його звідти з Божою допомогою? Яка користь від вашого благословіння, якщо воно не може здолати прокляття котрогось ірландського пройдисвіта?

– Хто ж нині вірить у такі речі? – запротестував прибулець із Заходу.

– Патер Браун, гадаю, багато в що вірить, – не вгавав Вендем, у котрого закипіла жовч від нещодавньої образи і від теперішніх сперечань. Патер Браун вірить, що відлюдник перплив річку на крокодилі, виманивши його заклинаннями невідомо звідки, а потім наказав крокодилу здохнути, і той

послухався.¹⁹ Священик не сумнівається, що якийсь святий угодник преставився, а після смерті потроївся, щоб ошчасливити три приходи, які вважають себе місцем його народження. Патер Браун вірить, ніби один святий повісив плащ на сонячний промінь, а інший переплив на плащі Атлантичний океан. Священик переконаний, що у святого віслюка було шість ніг і що будинок в Лорето²⁰ літав по повітрю. Він вірить, що сотні кам'яних дів могли плакати цілими днями. Його зовсім не важко переконати, що людина зникла через замкову щілину або випарувалася із замкненої кімнати. Мабуть, він не дуже рахується з законами природи.

– Але зате я зобов'язаний рахуватися з законами Воррена Вінда, – втомлено зауважив секретар, – а в його правила входить залишатися на самоті, коли він цього забажає. Вілсон скаже вам те ж саме.

Довготелесий слуга, посланий за брошурою, якраз у цей момент незворушно йшов коридором із текою в руках.

– Вілсон сяде на лаву поруч із коридорним і буде сидіти, поки його не покличуть, і тільки тоді увійде до кабінету, але не раніше. Як і я. Ми з ним чудово розуміємо, чий хліб їмо, і сотні святих та янголів патера Брауна не змусять нас забути про це.

– Що стосується святих і янголів... – почав було свяще-

¹⁹ Він має на увазі преподобного Еллія Єгипетського, котрий жив у IV ст.

²⁰ *Будиночок у Лорето* – одна з найбільших святинь католицького християнства, розташована в цьому італійському містечку.

ник.

– То це все нісенітниця, – закінчив за нього Феннер. – Не хочу сказати нічого образливого, але такі фокуси гарні для каплиць, крипт і тому подібних дивовижних місцин. Крізь двері американського готелю духи проникнути не можуть.

– Але люди можуть пролізти навіть крізь двері американського готелю, – терпляче заперечив патер Браун. – І, мені здається, найпростіше – відчинити їх.

– А ще простіше втратити своє місце, – відрізав секретар. – Воррен Вінд не стане тримати в секретарях таких дурнів. У будь-якому разі, тих, котрі вірять у казки, в які вірите ви.

– Ну що ж, – серйозно сказав священник, – це правда, я вірю в багато чого, у що ви, ймовірно, не вірите. Але мені довелося б довго перелічувати це і доводити, що маю слушність. Відчинити ж двері і довести, що я не маю рації, можна секунди за дві.

Слова ці, далєбі, знайшли відгук в азартної та бунтівної душі прибульця із Заходу.

– Зізнаюся, я не проти довести, що ви помиляєтеся, – сказав Олбойн, рішуче ступивши до дверей, – і доведу.

Він відчинив двері і зазирнув у кімнату. І з першого ж погляду переконався, що крісло Воррена Вінда порожнє. З другого ж погляду переконався, що кабінет Воррена Вінда порожній також.

Феннер, мов наелектризований, кинувся вперед.

– Вінд у спальні, – уривчасто белькотів він, – більше йому ніде бути.

І чоловічок зник у глибині номера.

Всі застигли в порожньому покої, озираючись довкола. Перед їхніми очима постала серйозна, зухвала, аскетична простота меблювання, на яку звернули увагу раніше. Безперечно, в кімнаті і миші не було де сховатися, не те що людині. На стінах не було шпалер і, що рідкість в американських готелях, не було навіть шаф. Письмовий стіл був звичайним бюрком. Кріселка тут стояли жорсткі, з високою спинкою, прямі, як скелети. За мить із нутроців апартаментів вигулькнув секретар, котрий обшукав дві інші кімнати. Відповідь можна було ясно прочитати в його очах, але губи ворушилися механічно, самі по собі, і молодик різко, буцімто стверджуючи, спитав:

– Він не з’являвся?

Присутні навіть не вважали за потрібне відповідати. Розум їхній ніби наткнувся на глуху стіну, подібну до тієї, яка дивилася в одне з вікон і поступово, у міру того, як повільно насувався вечір, перетворювалася з білої в сіру.

Вендем підійшов до підвіконня, біля якого стояв півгодини тому, і визирнув у відчинене вікно. Ні труби, ні пожежної драбини, ні виступу не було на стіні, що прямовисно спускалася б униз, на вуличку. Не було нічого і на стіні, що спиналася над вікном на кілька поверхів угору. На іншому ж боці вулиці тягнулася лише сумна пустеля білої стіни складу. Вен-

дем поглянув униз, немов очікуючи побачити останки філантропа, котрий викинувся з вікна, але на бруківці розгледів лише невелику темну пляму – цілком імовірно, зменшений відстанню пістолет. Тим часом Феннер підійшов до іншого вікна в стіні, такої ж неприступної, що виходило вже не на бічну вулицю, а в невеликий декоративний сад. Група дерев заважала як слід огледіти місцевість, але дерева ці залишалися десь далеко внизу, біля основи житлового масиву. І Вендем, і секретар обернулися від вікон і дивились один на одного в густих сутінках. На полірованих поверхнях столів і столиків швидко тьмяніли останні відблиски сонячного світла. Феннер повернув вимикач, ніби сутінки драгували його, і кімната, осяяна електричним світлом, раптово набула чітких обрисів.

– Як ви нещодавно зволили зауважити, – похмуро промовив Вендем, жодним пострілом знизу його не дістати, навіть якщо пістолет заряджений. Але якби в нього і потрапила куля, то не міг же він просто луснути, як мильна бульбашка.

Секретар, ще блідіший, ніж зазвичай, з досадою глянув на жовчну фізію мільйонера.

– Звідки у вас такі цвинтарні настрої? До чого тут кулі та бульбашки? Чому б йому не бути живим?

– Справді, чому? – рівним голосом перепитав Вендем. – Скажіть мені, де він, і я скажу вам, як він туди потрапив.

Повагавшись, секретар скривджено пробурмотів:

– Мабуть, ви маєте рацію. Ось ми і нарвалися на те, про

що сперечалися. Буде цікаво, якщо ви або я раптом дійдемо думки, що те прокляття щось та й означає! Але хто міг дістатися до Вінда, захищеного тут, нагорі?

Пан Олбойн із Оклахоми стояв посеред кімнати, широко розставивши ноги, і здавалося, що і білий ореол навколо його голови, і його круглі очі випромінюють здивування. Тепер він сказав неухважно, з безвідповідальною зухвалістю розпещеної дитини:

– Схоже, ви не дуже його любили, пане Вендем, чи не так?

Довге жовте обличчя пана Вендема ще більше спохмурніло і від того ще більше витягнулося, проте він посміхнувся і незворушно відповів:

– Щодо збігів, якщо на те пішло, то саме ви сказали, що вітер із Заходу змете наших великих мужів, як пух будяків.

– Я, звісно, це казав... – простодушно підтвердив пан Олбойн, – але як це могло трапитися, дідько мене забирай?

Настала мовчанка, яку порушив Феннер, крякнувши несподівано з запалом, майже несамовито:

– Одне тільки можу сказати: цього просто не було. Чи не могло цього бути.

– Ні-ні! – долинув раптом із кутка голос патера Брауна. – Саме це й було.

Усі сіпнулися. Правду кажучи, вони забули про непомітного служителя Церкви, котрий намовив їх відчинити двері. Тепер же, згадавши, ментально змінили своє ставлення до нього. На них насунулося каяття: присутні зневажливо

визнали священника забобонним фантазером, коли той дозволив собі тільки натякнути на те, в чому тепер вони переконалися на власні очі.

– Хай йому грець! – випалив імпульсивний уродженець Заходу, котрий звик, мабуть, казати все, що думає. – А може, тут і справді щось є?

– Мушу визнати, – погодився Феннер, похмуро вступившись у стіл, – передчуття панотця, мабуть, були обґрунтовані. Цікаво, що він ще скаже нам із цього приводу?

– Він, можливо, скаже, – уїдливо зауважив Вендем, – що нам робити далі, чорт забирай!

Маленький священник, здавалося, поставився до ситуації, що склалася, скромно, по-діловому.

– Єдине, що можу вигадати, – сказав він, – це спершу довести інформацію до відома власників готелю, а потім пошукати сліди мого знайомого з пістолетом. Він зник за тим рогом «Півмісяця», де сад. Там стоять лавки, уподобані гультіпаками.

Перемовини з адміністрацією готелю, що призвели до об'єднаних пояснень поліційній владі, забрали доволі багато часу, і, коли гості вийшли під склепіння довгої класичної колони, вже настала ніч. «Півмісяць» виглядав таким же холодним і маліючим, як і його небесний тезко. Сяючий, але примарний, той якраз підіймався з-за чорних верхівок дерев, коли вони завернули за ріг і опинилися біля невеличко-

го саду. Ніч приховала все штучне, міське, що було в саду, і, коли вони зайшли всередину, злившись із тіннями дерев, здалося, ніби вони раптом перенеслися за сотні миль звідси. Якийсь час ішли мовчки, але раптом Олбойн, котрий був безпосереднішим за інших, не витримав.

– Здаюся, – вдарив він об поли, – пасую! Ось вже не думав, що колись доведеться натрапити на таке! Але що вдієш, якщо воно саме на тебе суне! Даруйте, патере Браун, переходжу на ваш бік. Відтепер я руками і ногами – за казки. Ось ви, пане Вендем, оголосили себе атеїстом і вірите тільки в те, що бачите. То що ж ви бачите? Точніше, чого не бачите?

– Саме так! – похмуро кивнув Вендем.

– Облиште, це просто місяць і дерева діють вам на нерви, – впирався Феннер. – Дерева в місячному сяйві завжди здаються дивовижними, гілки стирчать якимось чудернацько. Подивіться, наприклад, на цю...

– Так, – сказав Браун, спинившись і вдивляючись вгору крізь плутанину гіляччя. – Справді, дуже дивна гілка.

Помовчавши, він додав:

– Вона ніби зламана.

Цього разу в його голосі почулася така нотка, що його супутники несвідомо заклакли. Справді, з дерева, що вимальовувалося чорним силуетом на тлі місячного неба, безвольно звисало щось, що здавалося сухою гілкою. Але це не була суха гілка. Коли підійшли ближче, Феннер, голосно вилаявшись, відскочив убік. Потім знову підбіг і зняв зашморг

з ший жалюгідного пониклого чоловічка, з голови котрого пір'ям звисали сиві патли.

Ще до того, як він насилу спустив тіло з дерева, він уже знав, що знімає мерця. Стовбур був обмотаний десятками футів мотузки, і лише короткий відрізок її тягнувся від гілки до тіла. Велику садову діжку відкотили на ярд від ніг трупа, як стілець, що був вибитий ногами самогубця.

– Господи помилуй! – прошепотів Олбойн, і не зрозуміти було, молитва це чи заклинання. – Як там сказав той гультай: «Якби він чув, то взяв би і повісився»? Так він сказав, патере Браун?

– Так, – підтвердив священник.

– Так, – глухо вимовив і Вендем. – Мені ніколи і не снилося, що побачу чи визнаю щось подібне. Але що тут ще додати? Прокляття здійснилося.

Феннер стояв, затуливши долонями обличчя. Священник торкнувся його руки.

– Ви були дуже близькі з ним?

Секретар відняв руки. Його бліде обличчя в місячному світлі здавалося мертвим.

– Я ненавидів його всією душею, – відповів він, – якщо його вбило прокляття, то чи не моє?

Слуга Божий міцніше стиснув його лікоть і сказав із запалом, якого до того не виявляв:

– Будь ласка, заспокойтеся, ви тут ні до чого.

Поліції стало сутужно, коли дійшло до опитування чоти-

рьох свідків, причетних до цієї справи. Всі четверо були шановані і заслуговували повної довіри, а один, Сайлас Вендем, директор нафтового тресту, мав авторитет і владу. Перший же поліціант, котрий спробував висловити недовіру до почутого, миттєво накликав на себе грім і блискавки з боку грізного магната.

– Не смійте мені казати, щоб я тримався фактів, – нагрімав на нього мільйонер. – Я дотримувався фактів, коли вас ще й на світі не було, а тепер факти самі тримаються за мене. Я вам викладаю факти, аби у вас вистачило розуму правильно їх записати.

Правоохоронець був у літах і в невеликих чинах, і він нечітко усвідомлював, що мільйонер – постать така державна, що з ним не можна поводитися, як із пересічним громадянином. Тому передав магната і його супутників у руки свого загартованішого начальника, такого собі інспектора Коллінза, сивіючого чоловічка, котрий опанував грубуватого-заспокійливий тон. Він немов демонстрував своїм виглядом, що добродушний, але дурниць не потерпить.

– Так-так, – промовив він, дивлячись на трьох свідків весело виблискуючими очима, – дивна виходить історійка.

Патер Браун уже повернувся до своїх повсякденних обов'язків, але Сайлас Вендем зволив відкласти виконання своїх найвідповідальніших обов'язків нафтового верховодити ще десь так на годину, щоб дати свідчення про свої приголомшливі враження. Обов'язки Феннера як секретаря фак-

тично припинилися зі смертю його патрона. Що ж стосується дивовижного Арта Олбойна, то, оскільки ні в Нью-Йорку, ні в будь-якому іншому місці у нього не було жодних обов'язків, крім як ширити релігію Дихання Життя або Велико-го Духа, ніщо не відволікало його зараз від виконання свого громадянського обов'язку. Ось чому всі троє вишикувалися в кабінеті інспектора, готові підтвердити свідчення один одного.

– Мабуть, для початку скажу вам одразу, – бадьоро заявив інспектор, – марно морочити мені голову всілякою містичною дурнею. Я – чоловік практичний, поліціант. Залишимо ці витребеньки для священників і всіляких там служителів культів. Той ваш патер накрутив вас усіх вигадками про страшну смерть і Страшний суд, але я маю намір цілком виключити з цієї справи і його самого, і його релігію. Якщо Вінд вийшов із кімнати – отже, хтось його звідти випустив. І якщо Вінд висів на дереві, то хтось його повісив.

– Цілком слушно, – сказав Феннер. – Але оскільки всі ми свідчимо, що його ніхто не випускав, тоді питання в тому, як же його примудрилися повісити?

– А як ухитряється ніс вирости на обличчі? – хитрував інспектор. – На обличчі у нього виріс ніс, а на шиї виявився зашморг. Такі факти, а я, повторюю, чоловік практичний і керуюся фактами. Дивовиж на світі не буває. Отже, хтось це зробив.

Олбойн тримався на задньому плані, і його велика, широ-

ка постать складала природний фон для його субтильніших і рухливіших супутників. Він стояв, схиливши свою білу голову, з дещо відсутнім виглядом, але при останніх словах інспектора позбувся його, трусонув сивою гривною й остаточно прокинувся, хоча і зберіг приголомшений вираз. Гігант всунувся всередину групи, й у всіх виникло неясне відчуття, ніби він став ще громіздкішим, ніж раніше. Присутні занадто поспішно визнали його дурнем або штукарем, проте велет був не такий дурний, стверджуючи, що в ньому зачілася прихована сила, як у західного вітру, що збирає свою міць, аби одного разу змести кожную дрібницю.

– Отже, пане Коллінз, ви чоловік практичний, – голос титана прозвучав одночасно і м'яко, і з натиском. – Ви, здається, двічі чи тричі за свою коротку промову згадали про це, тому помилитися важко. Що ж, дуже помітний факт для того, хто займеться вашою біографією, описавши вашу вченість і застільні бесіди з додаванням портрета у віці п'яти років, дагеротипа бабусі і ландшафтів рідного міста. Сподіваюся, ваш біограф не забуде згадати, що у вас був ніс, як у мопса, і на ньому прищ, і що ви були такі гладкі, що через живіт ніг не бачили. Ну, якщо ви вже такий ходячий практик, то, може, допрактикуєтеся до того, що оживите Воррена Вінда і з'ясуєте достеменно у нього самого, як чоловік практичний проникає крізь дощаті двері? Але мені здається, що ви помиляєтеся. Ви – не ходячий практик, а ходяче непорозуміння, ось ви хто. Господь Всемогутній вирішив нас насмі-

шити, коли вигадав вас.

Із властивою йому театральністю він плавним кроком рушив до дверей, перш ніж ошелешений інспектор повернув собі дар мови, і жодні запізнілі заперечення вже не могли відібрати в Олбойна його тріумфу.

– Мені здається, ви маєте цілковиту слухність, – підтримав його Феннер. – Якщо практичні люди – такі, то мені подавайте священників.

Ще одна спроба встановити офіційну версію події була зроблена, коли влада повністю усвідомила, ким є свідки цієї історії і які випливають з неї наслідки. Інформація вже просочилася в пресу в найсенсаційнішій і навіть безсоромно ідеалістичній формі. Численні інтерв'ю з Вендемом із приводу його дивовижної пригоди, статті про патера Брауна та його містичні передчуття незабаром спонукали тих, хто покликаний формувати громадську думку, спрямувати її в здорове русло. Наступного разу знайшли обхідніший і тактовніший підхід до незручних свідків. При них ніби несамохіть згадали, що такими аномральними подіями цікавиться професор Вер і цей фантастичний випадок привернув його увагу.

Професор Вер, вельми видатний психолог, особливу пристрасть мав до кримінології, і тільки через якийсь час виявилося, що він найтіснішим чином пов'язаний із поліцією.

Науковець виявився ввічливим джентльменом, одягненим у спокійні світло-сірі тони, в артистичній краватці і зі світлою загостреною борідкою – будь-хто, не знайомий з та-

ким типом ученого, прийняв би його швидше за пейзажиста. Манери дослідника створювали враження не тільки ввічливості, а й щирості.

– Так-так, розумію, – всміхнувся він. – Можу здогадатися, що вам довелося пережити. Поліція не демонструє кмітливості при розслідуваннях психологічного характеру, еге ж? Певна річ, стариган Коллінз заявив, що йому потрібні тільки факти. Яка безглузда помилка! У таких справах потрібні не тільки факти, а й щось набагато істотніше – гра уяви.

– По-вашому, – загрозово промовив Вендем, – все, що ми вважаємо фактами, лише гра уяви?

– Зовсім ні, – заперечив професор. – Я просто хочу сказати, що поліція нерозумно чинить, виключаючи в таких справах психологічний момент. Звісно ж, психологічний елемент – найголовніший з головних, хоча у нас це тільки починають тямити. Візьміть, наприклад, елемент, названий індивідуальністю. Я, варто сказати, і раніше чув про цього священика Брауна. Він – один із найвидатніших людей нашого часу. Таких людей, як він, оточує особлива атмосфера, і ніхто не може сказати, наскільки нерви і розум інших підпадають під її тимчасовий вплив. Гіпнотизм непомітно присутній у щоденному людському спілкуванні, юрба стає неначе зачарованою, коли гіпноз досягає певного ступеня. Не обов'язково впливати з помосту, на публічних зборах, у фракту. Релігія Брауна знається на психологічному впливі атмосфери й уміє впливати на весь організм загалом, навіть на ор-

ган нюху, наприклад. Вона розуміє значення якихось цікавих впливів, вироблених музикою, на тварин і людей, вона може...

– Та облиште ви! – огризнувся Феннер. – Що ж, по-вашому, він пройшов коридором із церковним органом під пахвою?

– О ні, йому немає потреби вдаватися до такого штукарства! – засміявся професор. – Він уміє сконцентрувати сутність усіх цих спіритуалістичних звуків і навіть запахів у небагатьох скупих жестах так майстерно, як у школі хороших манер. Без упину ставляться наукові експерименти, які показують, що люди, чії нерви перенапружені, часто-густо вважають, ніби двері зачинені, коли вони відкриті, або навпаки. Люди розходяться в думці щодо кількості дверей і вікон перед їхніми очима. Вони відчувають зорові галюцинації серед білого дня. З ними це трапляється навіть без гіпнотичного впливу чужої індивідуальності, а тут маємо справу з дуже сильною особистістю, котра володіє даром переконання, індивідуальністю, яка поставила собі за мету закріпити в один ряд у вашому мозку образ неврівноваженого ірландського волоцюги, котрий посилає в небо прокляття і сліпий набій, луна від якого впала громом небесним.

– Пане професоре! – вигукнув Феннер – Та я на смертному одрі міг би присягнути, що двері не відчинялися.

– Останні експерименти, – незворушно провадив далі професор, – наштовхують на думку про те, що наша свідо-

мість не є безперервною, а є послідовним ланцюжком вражень, що швидко змінюються одне іншим, як у кінематографі. Можливо, хтось або щось прослизає, так би мовити, між кадрами. Хтось або щось діє тільки у ту мить, коли настає затемнення. Ймовірно, умовна мова залять і всі різновиди спритності рук побудовані якраз на цих, як то кажуть, спалахах сліпоти між спалахами бачення. Отже, цей священик і проповідник трансцендентних ідей начинив вас трансцендентними образами, зокрема, способом кельта, котрий титанічними зусиллями звалив вежу власним прокляттям. Можливо, він супроводжував це якимось непомітним, але владним жестом, спрямувавши ваші очі в бік невідомого вбивці, котрий перебував унизу. А може, в цей момент відбулося ще щось, або ще хтось пройшов повз.

– Вілсон, слуга, пройшов коридором, – пробурчав Олбойн, – і сів чекати на лаві, але він зовсім не так уже нас і відволік.

– Якраз про це судити важко, – заперечив Вер, – може, справа в цьому епізоді, але найімовірніше, ви стежили за якимось жестом священика, котрий розповідав свої небилиці. Якраз в один із таких чорних спалахів пан Воррен Вінд і вислизнув із кімнати і пішов назустріч своїй смерті. Таке найвірогідніше пояснення. Ось вам ілюстрація останнього відкриття: свідомість не є безперервною лінією, а швидше пунктирною.

– Та вже ж, пунктирною, – пробурчав Феннер. – Я б ска-

зав: суцільні чорні проміжки.

– Ви ж не вірите насправді, – спитав Вер, – ніби ваш патрон був замкнений у кімнаті, як у камері?

– Краще вже вірити в це, ніж вважати, що мене треба замкнути в кімнату, вистьобану зсередини, – заперечив Феннер. – Ось що мені не подобається у ваших припущеннях, професоре. Та я швидше стану на бік священика, котрий вірить у диво, ніж якогось шарлатана, котрий зневірився в праві будь-якої людини на довіру до факту. Священик мені каже, що людина може звернутися до Бога, про котрого мені нічого не відомо, і той помститься за нього за законами вищої справедливості, про яку мені також нічого не відомо. Мені нема чого заперечити, крім того, що я про це нічого не знаю. Але принаймні, якщо прохання та постріл ірландського бідолахи почули в горішньому світі, цей кращий світ вправі відгукнутися настільки дивним, на наш погляд, способом. Ви, однак, переконуєте мене не вірити фактам нашого світу в тому вигляді, в якому їх сприймають мої власні п'ять органів вічуття. По-вашому виходить, що ціла процесія ірландців із мушкетами могла промарширувати поруч, поки ми розмовляли, варто було їм лише ступати на сліпі плями нашого розуму. Послухати вас, то простенькі дива святих, скажімо, матеріалізація крокодилів чи плащ, що висить на сонячному промені, здадуться цілком закономірними та природними.

– Ах, так! – досить різко зауважив професор Вер. – Ну,

якщо ви твердо вирішили вірити у вашого священика і в його надприродного ірландця – я замовкаю. Ви, як видно, не мали можливості ознайомитися з психологією.

– Саме так, – сухо відповів Феннер, – зате я мав можливість познайомитися з психологами.

І, чемно вклонившись, він вивів свою делегацію з приміщення. Чоловік мовчав, поки вони не опинилися на вулиці, але тут уже вибухнув бурхливою промовою.

– Психопати нещасні! – в нестямі кричав він. – Турбуються вони чи ні, куди покотиться світ, якщо ніхто не буде вірити власним очам? Хотів би я прострелити його дурну довбешку, а потім пояснити, що зробив це в сліпий момент. Може, диво у патера Брауна і надприродне, але він обіцяв, що воно станеться, і воно сталося. А всі ці чортові маніяки побачать щось, а потім кажуть, ніби цього і не було. Послухайте, мені здається, ми просто зобов'язані довести до загального відома той невеликий урок, який він нам дав. Ми з вами нормальні, тверезо мислячі люди, ніколи ні в що не вірили. Ми не були тоді п'яні, не впали в релігійний екстаз. Просто все сталося так, як священик передбачив.

– Абсолютно з вами згоден, – відгукнувся мільйонер. – Можливо, це початок великої епохи в сфері релігії. Та хоч як би там було, патер Браун, котрий належить саме до цієї сфери, без сумніву, залишить у ній помітний слід.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.